
TRANSHUMANȚA COMERCIALĂ ÎN BASARABIA (1812-1853)

Andrei Emilciuc

Cuvinte-cheie: transhumață, Basarabia, Imperiul Rus, cornărit, comerț de iarmaroc, taxe vamale.

Tradiția transhumaței este veche, de mii de ani, fiind practică în mod deosebit cu turmele de oi, dar și cu alte animale ce sunt crescute în turme mari. Izvoarele medievale mărturisesc de circulația masivă prin spațiul românesc a cirezilor de vite, turmelor de oi și porci, a hergheliilor de cai. În sistemul carpatic al transhumaței s-au impus pe parcursul timpului în special crescătorii montani de ovine. Creșterea montană a vitelor se va conserva masiv doar în zona carpatică a Bucovinei, datorită influenței imperiale austriece (Pădureanu 2015).

Fenomenul transhumaței, drept unul din factorii care au contribuit de-a lungul secolelor la întărirea conștiinței unității naționale a poporului român, s-a învrednicit în diferite perioade de cercetări atât sub aspect etnografic, cât și istoric (Meteș 1925; Veress 1927; Фуртуна 1989; Canu-reci 2010). Însă, problema ce ține de efectul rapiturilor teritoriale suferite de către Țara Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea asupra fenomenului, rămâne încă deschisă în istoriografia română. Prof. Elena S. Pădureanu scrie că păstorii moldoveni și transilvăneni au continuat să treacă în transhumață peste hotarul rus de pe Nistru, chiar spre Crimeea sau Caucaz, în mod constant până la 1917, dar date concrete care să susțină această afirmație nu sunt prezentate. Contextul devine și mai complex dacă luăm în considerație că perioada abordată este cea a pătrunderii relațiilor capitaliste în agricultură. Astfel, transhumața are de suferit și datorită accentuării spiritului de proprietate asupra pământului, care a lipsit păstorii de spațiile de circulație mari din trecut (Pădureanu 2015).

Sursele documentare demonstrează că pe lângă partea spirituală a transhumaței, exista și una

materială. Transhumața devenise o sursă importantă pentru vistieria Țărilor Române. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în condițiile acutizării presiunii fiscale din partea regimului fanariot de guvernare, legate de declinul economic prin care trecea Sublima Poartă, are loc o creștere și diversificare a dărilor impuse populației, inclusiv a celor ce vizau păstorii transhumați. La cererea acestora, domnitorul Moldovei Alexandru Vodă Mavrocordat, a fost nevoit să reîntărească la 19 august 1785, vechiul așezământ al oierilor ardeleni, pentru a-i scuti de abuzurile prea des repetate.

Iată și cuprinsul așezământului :

1. *Când sosesc în Moldova vameșul de la Grozești, pentru țoluri și cojoacele lor cele de iarnă nici o vamă să nu ia, decât din marfa ce o duc spre vânzare.*
2. *Niciun dregător miel de la turmă să nu ia, nici când le aduc în lăuntru, nici când le scot afară.*
3. *A trece prin moșiile mânăstirilor slobod va fi cu adevărat, dacă zăbovesc mai mult pe o moșie să plătească după tocmeală*
4. *Nu vor mai plăti cele 2 parale sau o groșită pentru un cal ce s-au plătit până acum.*
5. *Când primăvara să suie cu oile la munte nici unui stăpân al pământului, miel nu vor plăti, fără numai aceuia, pe a cui moșie zăbovesc mai îndelungat să plătească după tocmeală.*
6. *Stăpânul locului de la Grozești să se îndestulească cu un mielușel tânăr, să nu mai ia berbece pentru trecere, dacă vor rămânea mai mult timp pe moșia lui, să-i plătească după tocmeală*
7. *După așezământul cel vechiu, când vor ieși prin vama Grozești, de la un cârd de oi să nu dea mai mult decât un miel, să nu mai dea nici căpitanului de pe graniță 2 miei, nici vornicului 2, nici vameșului și casapului câte 1 miel; casapii să nu le oprească trecerea lor prin vamă; sunt liberi să-și vândă prin târguri cașul și oile lor, și*

8. *Nici un moldovean să nu îndrăznească pe oare care dintre oieri din Ardeal a-l sminti sau a-l bate, dacă vor avea ceva neînțelegeri cu ei, amândouă părțile să caute pe birăul ținutului și acolo pricina să li-o îndrepteze* (Meteș 1925, 75-77).

Abuzurile fiscale au continuat însă să persiste. De aceea, domnul Moldovei, Mihai Suțu, a ținut să reafirme la 1 decembrie 1794, taxele pe care urmau să le achite păstorii ardeleni: cunița 40 bani de pe fiecare cal, 6 bani pentru fiecare oaie și capră, pentru vârat, iar pentru iernat – 10 bani „la goștinarii de străini, și banii cuniței ce vor fi plătit să-i deie cunicerii înapoi, fiindcă plătesc goștină. Boii de negoț să nu se supere de cuniceri, fiindcă plătesc cornărit și vamă. Neguțătorii din stăpânirea Austriecească, care au căile lor aici în Moldova, vor plăti cunița de toată vita câte 40 bani noi după hrisovul domnesc ce au la mâna lor...” (Meteș 1925, 77-78). După cum se observă, pe lângă transumanța mocanilor ardeleni, documentele de la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Moldova îi amintesc și pe crescătorii de vite din Imperiul Habsburgic. Armeni sub aspect etnic, aceștia au primit dreptul de la domnitorii Moldovei de a-și aduce vitele și caii la pășunat în stepele Basarabiei, achitând în vistieria țării 3000 de florini pentru arenda imașurilor (Apany 2011, 40).

În perioada războiului ruso-turc din 1806-1812, Divanul domnesc, în urma multiplelor plângeri de abuz, a fost nevoit din nou, la 11 aprilie 1809, a fixa goștina oierilor ardeleni la 10 bani de oaie, stabilind și că „cei ce vin cu oile toamna, și se întorc primăvara, vor plăti la goștinarii de străini, iar cei care se vor afla cu oile stătătoare aici în țară și iarna și vara, vor plăti la goștinarii de țară” (Meteș 1925, 82-83).

După finisarea războiului ruso-turc din 1806-1812 și încheierea Păcii de la București de la 16/28 mai 1812, amiralul P.V. Ciceagov, în instrucțiunile din 23 iulie 1812, de numire a lui Scarlat Strudza în funcția de guvernator al nou-instituitei provincii Basarabia, îi indica să dezvolte comerțul cu scopul de a ameliora bunăstarea locuitorilor și de a atrage atenția popoarelor vecine asupra provinciei. Istoricul maghiar Andrei Veress scria în această privință că, „întru cât rușii chemau oameni străini în noua lor provincie bogată, dar puțin populată, cu făgăduiala că le vor da pământuri fără bani, îndată ce ajunge vestea acestui lucru în Ardeal,

păstorii de oi începură să se tragă în mare număr într-acolo” (Veress 1927, 202).

Suprafețele largi de pășuni și fânețe atrăgeau din timpuri vechi păstorii transhumanți în teritoriul dintre Prut și Nistru. Conform datelor din 1817, în jud. Hotin, din 216 mii fălcii de pământ, pășunile și fânețele ocupau 148 mii fălcii, sau 68,5%, iar în jud. Soroca doar suprafața pășunelor constituia 59%. Pe lângă aceste județe, suprafețe de pășune și fânețe erau amplasate în zona dealului Măgura din jud. Iași. Și mai întinse erau suprafețele de pășuni și fânețe amplasate în zonele de stepă ale Bugeacului. În anul 1830, în Basarabia, din totalul de 2148548 desetine de pământ moșieresc, mănăstiresc și razeșesc, pășunile încă alcătuiau peste 1/3 din fondul funciar, sau 832112 desetine (Мунтян 1971, 42-43). În pofida creșterii suprafețelor arabile, ponderea înaltă a pășunilor și fânețelor în fondul funciar al provinciei se va păstra pe tot parcursul perioadei abordate, cu precizare că în regiunile sudice, colonizarea intensă a redus spațiile disponibile pentru pășunatul vitelor străine.

Însă promisiunile noii stăpâniri aveau, în scurt timp, să fie date peste cap, ca urmare a interdicțiilor introduse, sub pretextul existenței epidemiei de ciumă. Istoricul Dinu Poștarencu consideră că, în realitate, aceste interdicții erau dictate de necesitățile militare ale Imperiului Rus, aflat în război cu Franța, deoarece au vizat și zone limitrofe necontaminate ale Principatului Moldovei și Imperiul Habsburgic (Poștarencu 2006, 107).

Guvernul ardelean, aflând că în urma predării definitive a Basarabiei, rușii au oprit, începând cu 14/26 octombrie, trecerea peste Prut, nelăsând să iasă nimeni de acolo, a emis o circulară în atenția sudiților săi, pe marginea acestor împrejurări. Circulara nu a avut efectul scontat, deoarece fusese emisă doar cu cinci zile înainte de expirarea termenului pomenit. De altfel, odată cu această circulară, însuși cancelarul Metternich a înștiințat Cancelaria ardeleană aulică asupra primejdiilor care amenințau pe emigranți, cerând oprirea emigrării oamenilor din Ardeal. Cancelaria a expediat imediat un rescript în această privință Guvernului Ardealului, care a emis la 9 noiembrie o nouă circulară prin care atrăgea atenția sudiților asupra primejdiilor cuprinse în circulara premergătoare, hotărând a nu mai elibera pentru nimeni pașapoarte pentru trecerea în teritoriul de peste

Prut și stabilind ca cei care nu le aveau să se întoarcă din Basarabia urmau a fi supuși pedepselor fixate pentru emigranții-fugari. Această circulară fusese emisă, în mare măsură în urma raportului starostelui de agenție de la Galați, Manzoli, care atenționa că deja mai multe turme de oi și cai au trecut din Ardeal înspre Basarabia și că „oierii cari le conduceau nu-l ascultau defel”. În pofida acestor interdicții, turmele de oi continuau a fi mânăte în Basarabia, mai cu seamă sub conducerea unui antreprenor cu numele de Ferig, așa că, la mijlocul lunii septembrie 1812, în provincie se găseau deja vreo 40 de turme cu un șeptel de 1500 oi și mulți cai. Acest număr era mereu în creștere, iar Guvernul Ardealului a urmărit și în continuare această chestiune, foarte importantă pentru economia Ardealului, care pierduse mult în urma acestei emigrațiuni de oameni și animale (Veress 1927, 202).

În afară de aceasta, guvernul rus, a emis în noiembrie 1812 un decret, pe numele comandantului armatelor rusești dislocate în Basarabia general-maiorului I.M. Harting, ce deținea de fapt funcția de guvernator militar al Basarabiei, prin care exportul din Basarabia peste hotare a cailor a fost oprit. Prin această decizie a fost interzis nu doar exportul cailor cumpărați de către negustori de la populația din provincie, dar și mânărea înapoi a cailor proveniți din Moldova și Imperiul Habsburgic, ce se aflau la iernat și pășunat în Basarabia. Reieșind din considerentul că decizia respectivă putea aduce mari prejudicii acestei ramuri economice, cunoscute în Moldova încă până la anexarea Basarabiei la Rusia, membrul Consiliului de Stat, A.B. Kurakin, desemnat responsabil de combaterea ciumei în Novorosia și Basarabia (5 decembrie 1812 - 10 august 1814), în rapoartele din 28 martie și 24 aprilie 1813 înaintează această problemă spre soluționare comandantului suprem din Sankt Petersburg. Indicând modalitatea în care boierii moldoveni ce dețineau ocini în Basarabia (în virtutea articolului 7 al Tratatului de la București din 16/28 mai 1812) puteau să-și scoată liber din provincie bunurile, precum cerealele și alte produse alimentare, dar și animalele, A.B. Kurakin era îngrijorat de faptul că în timpul gonirii cailor și vitelor ce aparțineau boierilor moldoveni din Basarabia în Moldova să nu se comită abuzuri, de care ușor se puteau folosi comisionarii francezi și austrieci, al căror număr era destul de mare în Basarabia. Ca urmare, A.B. Kurakin i-a ordonat lui S. Sturdza să interzică exportul

vitelor și cailor din Basarabia, „...folosind pentru aceasta, sub diferite pretexte, toate mijloacele”. Mai mult ca atât, S. Sturdza a primit chiar permisiunea lui A.B. Kurakin să motiveze refuzul prin faptul că împuternicirile lui sunt limitate de organele imperiale, iar în cazul în care stăpânii vitelor și cailor aveau a se adresa ministrului de interne, acesta urma a le răspunde că așteaptă permisiunea organelor de resort. Dispoziții similare a primit și consulul rus din Iași, care a fost instruit să se ghideze de indicațiile remise pe numele lui S. Sturdza. Astfel, la eliberarea certificatelor pentru boierii moldoveni pentru dreptul de a-și scoate vitele și caii din Basarabia în Moldova, consulul rus din Iași urma să țină cont de circumstanțele politice și să fie convins că nu vor fi aduse prejudicii statului rus (Tomuleț 2015, 95-96).

La 3 februarie 1813, consulul austriac la Iași, Joseph von Raab, raporta cancelarului austriac Metternich că „recent, exportul cailor peste Prut a fost strict interzis, iar malul Prutului a fost îndesat de bărcile cazacilor. Cu toate acestea, furnizorii găsesc mijloace de a aduce caii din provincie prin mituirea cazacilor; de asemenea, râul înghețat le servește bine pentru derularea contractelor lor” (Documente 1902, 165). De altfel, la 7 martie 1813, S.K. Veazmitinov îi expedia lui S. Sturdza un ordin secret, în care îi cerea să supravegheze contrabanda cu cai și cupru (Poștarencu 2006, 108). Însă, pe lângă impedimentele politice, și vremea a fost potrivnică mocanilor în acel an. După cum mărturisește consulul von Rabb în raportul său către Metternich din 23 ianuarie/ 4 februarie 1813 „furtuna, viscolul și gerul mare din 8 decembrie a făcut și în Basarabia o pagubă mare în vite, cai și mai ales în oi, ce erau proprietatea ciobanilor ardeleni, care întâmpină acum mari greutăți la întoarcere. Turme întregi de oi s-au înăbușit sub zăpadă și au înghețat” (Meteș 1925, 84).

Dar, cum era de așteptat, măsurile prohibitive impuse de noile autorități țariste, au provocat nu doar nemulțumirea boierilor moldoveni deținători de ocini în Basarabia, ci și a persoanelor implicate în comerțul exterior, prejudiciind adânc mocanii ardeleni și negustorii austrieci și moldoveni care dețineau un număr mare de vite cornute mari și mici, dar și cai, la iernat și pășunat în provincie. Autoritățile regionale au fost nevoite să-i ceară lui A.B. Kurakin să fie revăzută decizia din noiembrie 1812. S. Sturdza își exprima îngrijorarea că aceste restricții aveau a influența negativ

comerțul pe viitor, deoarece „... persoanele ce se ocupă cu creșterea animalelor, fiind strămutate prin aceste restricții, nu-și vor mai aduce viețile la iernat și pășunat în Basarabia”. El solicita anularea acelor restricții, care limitau dreptul de a exporta vitele și caii ce se aflau în Basarabia la iernat și pășunat, mai ales că, potrivit acestuia, interzicerea exportului vitelor și cailor, inclusiv a celor aflate la iernat și pășunat, a adus statului prejudicii în valoare de 150 mii lei (Tomuleț 2015, 96-97).

Deja la 5 mai 1813, A.B. Kurakin aduce la cunoștință organelor imperiale de la Sankt Petersburg chestiunea în cauză. În baza argumentelor aduse de S. Sturdza, A.B. Kurakin a pus problema permiterii exportului vitelor și cailor din Basarabia, dar și cea a vitele cornute și cailor, care erau aduși la iernat și pășunat în Basarabia. A.B. Kurakin amintea în demersurile sale și de prejudiciile aduse statului în valoare de 150 mii de lei de pe seama restricțiilor impuse în noiembrie 1812 (Tomuleț 2015, 96). Consulul von Raab îl informează pe Metternich în această privință scriind că “exportul grâului și vitelor din Basarabia, care a fost admis spre Moldova la 19 aprilie / 1 mai 1813, a fost din nou suspendat brusc, în special a cailor; Dar provincia a înaintat un memoriu și așteaptă, cu nerăbdare, decizia prințului Kurakin; deoarece altfel provincia va fi complet abandonată”. Potrivit consulului, rușii intenționau să interzică total aflarea supușilor austrieci în Basarabia. Ei se temeau că în caz de nereușită cu francezii, să fie atacați de turci dinspre Moldova, iar supușii austrieci să-și mâne vitele și caii din Basarabia (Documente 1902, 178).

La 27 iunie 1813, Comandantul Suprem din Sankt Petersburg a înaintat raportul lui A.B. Kurakin spre examinare la ședința Consiliului de Miniștri. Dar, cum de regulă se adoptau deciziile, raportul lui A.B. Kurakin a fost înaintat spre examinare și aprobare ministrului de finanțe. Ministrul de finanțe D.A. Guriev insista ca exportul vitelor din Basarabia să fie interzis în baza propunerii sale Consiliului de Miniștri din 8 ianuarie 1813, prin care, ținându-se cont de înrăutățirea relațiilor dintre Franța și Rusia, a fost interzis, pe întreaga frontieră de la Marea Baltică până la Marea Neagră, exportul cailor, inclusiv din teritoriul dintre Prut și Nistru. Exportul vitelor din Basarabia deja era obstrucționat prin dispozițiile provizorii a lui A.B. Kurakin, astfel că ministrul de finanțe consi-

dera că această restricție „... nu va prejudicia în niciun fel strămutările locuitorilor din provincie, care au posibilități și condiții favorabile de a-și comercializa atât vitele, cât și caii pe piețele Rusiei, unde, după cum se știe, se resimte o lipsă acută de cai atât de necesari armatelor noastre”. Totodată, el considera că aceste restricții generale nu vizau doar persoanele care aveau să obțină permisiunea explicită a împăratului de a cumpăra cai, precum cea acordată antreprenorului austriac Udrițko pentru achiziționare și exportul a 3 mii de cai. D.A. Guriev propunea ca interdicțiile să nu se răsfrângă asupra locuitorilor provinciei care au ales a se muta liber în Principatul Moldova împreună cu familiile și averea, în conformitate cu prevederile articolului 7 al Tratatului de la București. Considerând că autoritățile locale cunoșteau din ce se alcătuiau averilor celor ce hotărâu a se muta, ele doar urmau să-și înăsprească controlul, astfel ca „sub pretextul strămutărilor să nu fie scoase peste hotare vite și cai pentru vânzare”, iar mânărea cailor peste Prut să fie permisă doar personal celor ce se mutau în Moldova, în baza certificatelor puse la dispoziție de autoritățile provinciale, după efectuarea unui riguros control vamal. Animalele aduse la pășunat și iernat în Basarabia, urmau a fi la fel exonerate de interdicții, în virtutea faptului că erau bine documentate în vederea perceperii goștinii. Autoritățile locale erau doar obligate să supravegheze ca numărul de vite scoase din Basarabia să nu-l depășească pe cel al vitelor aduse la pășunat și iernat în provincie. Ministrul de Finanțe propunea, de asemenea, ca la exportul vitelor din Basarabia să fie aplicat Tariful Vamal Normal pentru hotarul European, la prevederile căruia, în dependență de evoluția situației din provincie, să fie făcute anumite amendamente sau scutiri. Comitetul de Miniștri a hotărât a aproba toate propunerile Ministrului de Finanțe (Tomuleț 2002, 251-252). Totuși, deciziile în cauză se pare că nu au fost puse în aplicare. Potrivit afirmațiilor lui Nicolae Iorga, în toamna anului 1813 mocanii ardeleni și-au îndreptat oile la iernat în Dobrogea, deoarece „administrația rusească îi supără în Basarabia (...) Regiunea cea mai potrivită și pentru grâne și pentru îngrășarea vitelor și creșterea cailor era pierdută” (Iorga 1925, 122-123).

În contextul situației respective, pe parcursul anului 1814 Consiliul de Miniștri a adoptat un șir de decizii care se refereau atât la exportul din Basarabia al cailor și vitelor cornute, cât și la mânărea acestora de peste hotare la iernat și pășunat

în Basarabia (Tomuleț 2002, 289-290). La 10/22 iunie 1814 von Raab îi scria lui Metternich că „sărmanii ciobani ardeleni sunt și acum reținuți peste Prut spre cea mai mare pagubă a lor. Câțiva dintre ei au venit pe ascuns, cu mari pierderi, în districtul Galaților, lângă Vadul lui Isac, înotând cu doi cai, au fost apoi trimiși de către mine peste Siret acasă”. Abia la 12 ianuarie 1815, consulul raporta că „în sfârșit a început să se realizeze promisiunea guvernului rusesc, că va lăsa din Basarabia bovinele și oile supușilor austrieci, și acum zilele trecute au trecut dincoace la vreo 50 mii oi, care sunt mânate spre munții Ardealului. E de dorit însă ca să nu se retragă din nou această îngăduință înainte de a trece dincoace toate vitele. Exportul de cai din Basarabia e oprit. Știu că aproape toate hergheliile din stânga Prutului sunt proprietatea supușilor austrieci. Se duc de aici vreo 1200 cai pentru cavaleria din Bavaria” (Meteș 1925, 85).

De fapt, Consiliul provincial al Basarabiei avea să informeze abia la 2 aprilie 1815 oficialii vamali despre deciziile luate de organele imperiale de la Sankt Petersburg: 1) Exportul din Basarabia al diferitelor animale, îndeosebi al cailor, a se interzice, în virtutea faptului că o astfel de interdicție, nu putea stingheri comerțul locuitorilor provinciei, care aveau mereu posibilitatea de a-și comercializa în guberniile interne ruse atât vitele, cât și caii, de care armata rusă avea nevoie mare; 2) Mânatul vitelor de peste hotare în Basarabia la iernat și pășunat, nu avea cum să afecteze măsurile restrictive sus-menționate, și putea a se face în baza aceluiași principii ca și în trecut, cu condiția că organele regionale, prin intermediul organelor vamale, să ducă o evidență strictă ca numărul vitelor și cailor scoși din Basarabia să nu-l depășească pe al celor aduși; 3) Tuturor supușilor austrieci care au fost reținuți în Basarabia să le fie permis a se întoarce în patrie cu vitele și caii aduși la iernat și pășunat (Tomuleț 2002, 289-290). Rămânea însă deschisă problema regulilor și taxelor, fără de care scoaterea vitelor nu se putea realiza de facto.

Ca urmare a insistențelor lui I.M. Harting, Consiliul de Miniștri a decis într-un târziu, la 15 mai 1815, ca vitele mânate la iernat în Basarabia în 1812 și care au rămas acolo, precum și cele aduse de supușii austrieci și turci la pășunat, să fie admise pentru a fi mânate înapoi peste hotare în baza deciziei Comitetului de Miniștri din 22 decembrie 1812 și regulilor care au fost stabilite de S. Sturdza în 1813. La 12 iulie 1815, Consiliul provincial

al Basarabiei aducea la cunoștință șefilor oficiilor vamale din Basarabia, decizia în cauză, precum și regulile și taxele vamale stabilite în 1813 de fostul guvernator S. Sturdza (Tomuleț 2015, 100). Această permisiune era valabilă atât pentru supușii austrieci, cât și pentru cei otomani. În privința cailor, permisiunea la fel se răspândea, cu prescripția supravegherii cu strictețe ca doar caii aduși să poată fi întorși. De pe vitele aduse în Basarabia urma a fi percepută taxa vamală care erau percepută în mod obișnuit anterior. Punctul vamal de la hotarul cu Bucovina urma a fi păstrat conform situației existente, cu prevederea ca să nu fie tergiversate legăturile între supușii ruși și cei austrieci (ПСЗРИ 1830a, 125).

Ca rezultat, în Basarabia au fost păstrate pentru o anumită perioadă tradițiile stabilite în Moldova de peste Prut, ce permiteau păstorilor străini să mâne în provincie la iernat și pășunat vitele și caii. Conform dispoziției lui S. Sturdza, la care se făcea referință, antreprenorii străini beneficiau de dreptul de a mâna în Basarabia animalele la iernat și pășunat fără achitarea taxelor; pentru gonitul lor înapoi peste hotare fiind fixate următoarele taxe, denumite în acte *vamă și cornărit*: 2 lei 35 aspri pentru fiecare bou, 1 leu pentru fiecare vacă, 1 leu 60 aspri pentru fiecare cal și 6 parale pentru fiecare oaie sau capră (Tomuleț 2002, 290). De fapt, la perceperea de către oficiile vamale, taxele în cauză au fost echivalate la: 1,08 ruble asignate pentru un cal, 1,65 ruble asignate pentru un bou, 0,72 ruble asignate pentru o vacă, 0,11 ruble asignate pentru un vițel, berbec, oaie, țap și capră. În pofida deprecierei leului tarifele în ruble vor fi menținute neschimbate pe parcursul întregii perioade de până la includerea provinciei în sistemul sanitaro-vamal rus conform Regulamentului din 30 septembrie 1830¹.

Datele Biroului Economic de Stat al guvernului provincial, care a efectuat în 1815 recensământul vitelor străine aflate la pășunat în Basarabia, indică prezența în provincie a circa 250 mii de capete de vite străine, cu siguranță din rândul celor care nu au putut fi întoarse în urma interdicțiilor din toamna anului 1812. Cu precădere acestea aparțineau supușilor austrieci – 190 mii capete, sau 70% din numărul total. În regiunile sudice ale Basarabiei predominau ovinele, iar în cele nordice, din județe Iași și Soroca – bovinele.

¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 128; F. 6, inv. 2, d. 382, f. 29 verso.

Numărul de oi, vite cornute și cai din Sublima Poartă și Imperiul Austriac aflate la iernat și pășunat în Basarabia în 1815

Ținuturile	Total	Inclusiv aparținând:											
		Supușilor otomani						Supușilor habsburgici					
		Oi	Vite cornute	Cai	Alte	Total	%	Oi	Vite cornute	Cai	Alte	Total	%
Bender	128164	53966	2737	2390	19	59112	46,12	64604	1468	2951	29	69052	53,88
Hotin	2307		682	90		772	33,46	447	894	194		1535	66,54
Orhei	13936	8538	770	600	5	9913	71,13	3182	627	214		4023	28,87
Codreni	6783	4550	1401	832		6783	100,00						0,00
Iași	37778	18474	3543	2600		24617	65,16	6871	3605	2685		13161	34,84
Greceni	24033	12521	988	961		14470	60,21	8975	26	562		9563	39,79
Soroca	28908	13846	4247	1010	179	19282	66,70	5185	3144	1141	156	9626	33,30
Tomarovo	28633	25585	15	1405		27005	94,31	1600		28		1628	5,69
Hotărniceni	3337	2373	744	145	75	3337	100,00						0,00
Total	273879	139853	15127	10033	278	165291	60,35	90864	9764	7775	185	108588	39,65
%		51,06	5,52	3,66	0,10	60,35		33,18	3,57	2,84	0,07	39,65	

Sursa: ANRM, F. 5, inv. 2, d. 295, f. 3-3 verso. Asini, bivoli, porci. Nu au fost incluse în datele tabelului 148 de stupi de albine ce aparțineau supușilor turci și 97 de stupi de albine ce aparțineau supușilor austrieci în ținutul Soroca.

Datele *Tabelului 1* relevă faptul că în Basarabia se aflau la iernat și pășunat vite și cai atât aparținând supușilor otomani (de regulă din Principatele Române): 139852 (60,6%) din numărul total de oi, 10033 (56,3%) din numărul total de cai, 15123 (60,8%) din numărul total de vite cornute, cât și supușilor austrieci. Pe ținuturi locale de frunte în această privință îl deținea ținutul Bender, în care se aflau 128121 (46,9%) din toate vitele, după care urmau ținuturile Iași – 37777 (13,8%), Soroca și Tomarovo – cu câte respectiv 28573 și 28633 (10,5%) și Greceni – 24033 (8,8%). Calcululele noastre, efectuate în baza datelor din *Tabelul 1*, arată că din totalul de 273879 capete de animale, 190950, sau 69,7% se aflau la pășunat și iernat în ținuturile de sud – Tomarova, Hotărniceni, Greceni, Codreni și Bender, pe când în cele centrale și de nord – Hotin, Orhei, Iași și Soroca – doar 82929 capete, sau 30,3%. Însă, situația se prezenta așa doar datorită numărului impunător de oi aflate la iernat în stepele Bugeacului. Bovinele erau concentrate cu precădere în ținuturile de nord și centrale – 17512 din totalul de 24891, sau 70,4%, iar cabalinele erau distribuite în mod aproape egal – 9274 în ținuturile sudice și 8534 în cele centrale și de nord. Ponderea celorlalte animale era prea nesemnificativă pentru a fi luată în calcul.

Până în 1819 în Bugeac se aflau peste 100 de familii de mocani, supuși austrieci. Pe lângă aceștia în Bugeac se aflau numeroși negustori armeni, la fel supuși austrieci. Spre exemplu, în anii 1812-1814 Luca Petcul a adus în Bugeac 395 capete de bovine și 4000 oi, Ivan Casparovici – 682 capete de bovine, Luca Șadbei – 210 capete de bovine și 116 de cabaline, Domnica Constantinovici – 590 capete de bovine și 870 de cabaline. În anii 1815-1816, negustorul austriac Anton Șadbei, a adus la pășunat în Bugeac 915 capete de vite cornute mari, iar în 1817-1819 – 1767 de boi și 1678 vaci. În total, în anii 1815-1816 supușii austrieci au adus din Austria și Principatul Moldovei la pășunat 9336 cai și 7375 capete de vite cornute. Însă, pe lângă aducerea animalelor la pășunat, aceștia din urmă practicau achiziționarea cornutelor în guberniile vecine ale Imperiului Rus, cu care completau numărul celor aflate deja în Bugeac, iar apoi le expediau împreună în Austria (Анципов 1978, 114)².

Prin ucaz imperial, general-locotenentul A.N. Bahmetev este numit la 26 mai 1816 în funcția nou instituită de rezident imperial în Basarabia. Împăratul i-a prescris într-un vast memoriu, datat cu 21 mai 1816, un șir de instrucțiuni cu privire la administrarea provinciei. Un capitol aparte era

² ANRM, F. 5, inv. 2, d. 296, f. 3; F. 2, inv. 1, d. 3016, f. 3-4.

dedicat exportului de vite și cai, în care se insista asupra revizuirii interdicțiilor existente. De altfel, la 28 iunie 1816, zi în care avea să ajungă la Chișinău, A.N. Bahmetev declara pentru locuitorii provinciei, printre altele că „trecerea vitelor celor cu coarne și a dobitoacelor celor mărunte peste hotar va fi slobodă și pentru această madé a alijveriișului din afară pe vremea viitoare va fi dăruită o deplină slobozire” (Mihail 1993, 196; Documente 1902, 246-247). În această ordine de idei, la dispoziția rezidentului imperial în Basarabia, a fost anulată darea în concesiune a taxei pe animalele aduse la pășunat și iernat în Basarabia, numită cunița, care constituia pentru fiecare vită cornută și cal câte un leu pe an, pentru animalele de până la un an – 20 de parale, pentru oi și capre – câte 4 parale. Decizia a fost luată de A.N. Bahmetev, din motiv că era „insuportabilă pentru supușii străini negustori de animale” (Tomuleț 2014, 235, 270). Vom menționa că de la darea cuniței în concesiune, visteria provincială a obținut în anii 1812-1815 venituri totale în sumă de 42073 lei 64 aspri: în 1813 – 12073 lei 64 aspri, în 1814 – 20000 și în 1815 – 10000 lei³. Veniturile concesionarilor rămân, însă, necunoscute.

În Basarabia, pentru pășunatul vitelor se percepeau în această perioadă și alte taxe, precum avaețul și burlacita pentru folosirea pământului⁴, dar și goștina. Cât privește goștina, această taxă constituia 41/3 parale (sau 13 aspri) de pe fiecare oaie, la care se adăugau 4 parale de pe stăpân (12 aspri), cu excepția anului 1814, când pentru întreținerea poștelor taxa a fost majorată după cum indică documentul cu 3 parale și 3 aspri. Din concesionarea ei în 1813 au rezultat venituri de 104000 lei, în 1814 – 142200 lei, în 1815 – 136000 lei, în 1816 – 130100 lei⁵.

În încercarea de a duce claritate în privința problemei animalelor aflate la pășunat și iernat în Basarabia, A.N. Bahmetev a solicitat șefilor posturilor vamale informații în privința numărului de vite aduse și întoarse de la pășunat în Basarabia până la acea dată. După cum indica șeful postului vamal Sculeni, în raportul din 20 iulie

1816, de la începutul anului nu au fost aduse animale la pășunat în Basarabia. Cât privește datele pentru anii 1812-1815, acestea erau indisponibile, deoarece au fost expediate pentru revizuire Departamentului doi al guvernului provincial, iar cele de până la 1812, întocmite de autoritățile vamale ale Moldovei, nu erau accesibile⁶. Conform evidențelor prezentate la 26 iulie 1816, de către șeful principal al vămilor, maiorul Rimmer, rezidentului imperial în Basarabia, I.M. Harting, în Basarabia au fost aduse la pășunat până la acea dată doar un număr mic de animale: 226 de boi, 144 vaci și 42 cai, toate prin postul vamal de la Noua Suliță, de către supușii austrieci Naf-tul Kolio, Bogdan Romașcanu, Nicolae Micul și Kalmutski⁷.

Ca urmare a unei solicitări similare, adresate de către A.N. Bahmetev Guvernului Regional la 14 iulie 1816, Departamentul Doi al acestei instituții i-a prezentat la 27 iulie 1816 un raport în care preciza că pe parcursul anului 1815, începând cu luna mai, în Basarabia au fost aduse la pășunat și iernat, potrivit evidențelor prezentate de ispravnici, 230717 oi, 17808 cai, 24864 vite cornute mari și 27 de bivoli. În privința numărului de animale întoarse peste hotare din mai 1815 și până iulie 1816, departamentul, însă, nu avea cunoștință, iar în privința numărului de animale care se aflau la moment în Basarabia, se colectau informații de la ispravnici⁸. Rapoartele ispravnicilor se vor lăsa însă așteptate, astfel că, Departamentul Doi al Guvernului Regional va elabora abia la 7 februarie 1817 o listă detaliată a supușilor străini care se aflau cu vite la pășunat în diferite ținuturi ale Basarabiei. Tabloul respectiv includea informații nominale pentru fiecare supus străin, inclusiv anul sosirii în Basarabia, localitatea sau moșia unde se aflau vitele la pășunat, precum și date privind slujitorii săi. Potrivit evidenței, în ținutul Iași se aflau la pășunat 16804 bovine, 7590 ovine și 4369 cabaline, aparținând la 21 supuși otomani și 23 supuși austrieci, în ținutul Hotin 1642 bovine, 1852 ovine și 339 cabaline aparținând la șapte supuși străini, în ținutul Codreni – 1369 de bovine, 1845 ovine și 111 cabaline, aparținând la 13 supuși străini, iar în ținutul Greceni – 338 bovine, 3000 ovine și 120 cabaline, aparținând la patru supuși străini, în ținutul Bender – 1691

³ ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, f. 330 verso-331. În descrierea regiunii de sud a Basarabiei, sau a Bugeacului, ca urmare a investigațiilor de teren în anii 1822-1828, se indica că cunița a continuat să fie percepută până în 1823 (Статистическое 1899, 66).

⁴ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1320, f. 19-21; F. 123, inv. 1, d. 25, f. 198-199.

⁵ ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, f. 331 verso-332.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 477, f. 63-63 verso, 68.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 477, f. 73.

⁸ ANRM, F. 2, inv.1, d. 477, f. 75-75 verso.

bovine, 35014 ovine și 1142 cabaline, aparținând la 12 supuși otomani și 24 supuși austrieci. În total evidențele indică 21844 bovine, 49301 ovine și 6081 cabaline⁹. Lipsesc, însă, după cum se observă, datele pentru ținuturile Orhei, Soroca, Tomarova și Hotărniceni, fără de care, tabloul general nu poate fi complet.

Pe lângă aceasta, ținem să subliniem că numărul vitelor și cailor ce se aflau în Basarabia și aparțineau supușilor străini era cu mult mai mare decât cifrele de mai sus, ce arată doar animalele înregistrate ca fiind aduse la iernat și pășunat. Astfel, potrivit raportului ispravnicului Dicescul de la începutul lunii august 1816, expediat rezidentului imperial, doar în ținutului Iași se aflau 31674 bovine, 8383 cabaline, 39777 ovine, aparținând la 101 supuși străini (excluzând partenerii de afacere, agenții și slujitorii acestora), și anume 54 supuși austrieci, 41 supuși otomani, 6 supuși moldoveni, precum și la două mănăstiri din Moldova¹⁰.

La 27 iulie 1816 reprezentantul consulului general austriac, Iosif Lukașevici, îi solicita lui A.N. Bahmetev, în legătură cu problemele pe care le întâmpinau supușii austrieci la întoarcerea vitelor aduse în Basarabia la pășunat, să fie informat în privința regulilor care urmau a fi respectate pentru evitarea unor astfel de situații¹¹. În consecință, A.N. Bahmetev va elabora regulile în privința procedurilor pe care supușii străini urmau a le respecta la mânărea în și din Basarabia a vitelor. Potrivit acestora, supușii străini mai întâi de toate urmau a depune în vamă o declarație, în baza căreia vameșii permiteau introducerea vitelor în Basarabia fără plata taxelor vamale și eliberau proprietarului un certificat amănunțit în care se indicau câte și ce fel de vite au fost aduse, precum și în care ținut urmează să se oprească vitele la pășunat. Ulterior, Judecătoria de ținut urma să verifice vitele la locul de pășunat după certificatul eliberat de oficialii vamali, iar când proprietarul intenționa să se deplaseze înapoi peste hotare, să examineze vitele, iar Guvernul provincial, convingându-se de corectitudinea actelor prezentate, precum că vitele nu au fost înlocuite cu altele, urma să dispună oficialilor vamali permiterea

mânării vitelor peste hotare, cu perceperea taxelor numite vamă și cornărit¹².

Autoritățile au întâmpinat totuși greutăți în planul evidenței, determinate de faptul că, unii proprietari nu mânau înapoi peste hotare întregul număr de animale admis în certificatele primite, iar ulterior solicitau certificate repetate pentru scoaterea acestora. Astfel, la 30 mai 1818, drept răspuns la solicitarea guvernului provincial, în privința solicitării de certificate a unui grup de mocani, supuși austrieci, care pretindeau că nu scosese din provincie 200 de cai aduși în provincie la pășunat¹³, arhivistul provincial Kleșinov confirma că la 2 mai 1815 acestora le-au fost eliberate următoarele certificate: lui Constantin Demian pentru 300 cai și 1730 oi, lui Todor Comuneț pentru 132 cai și 1440 de oi, lui Radu Stanciu pentru 180 de cai și 1980 oi, lui Ion Bolde pentru 53 de cai și 1400 de oi, lui Radu Finic pentru 134 de cai și 1600 de oi, lui Radu Gociman pentru 143 cai și 1530 de oi, precum și lui Ion Ganet în numele lui Radu Teacu, pentru 130 de cai și 1719 oi. Însă, susținea funcționarul, în privința numărului de cai care au fost de facto scoși peste hotarele provinciei „în documentele acelor timpuri evidențe nu există”¹⁴. Ca urmare, la propunerea rezidentului imperial din 30 iunie 1818, în cazul solicitărilor ce nu puteau fi confirmate documentar, scoaterea animalelor peste hotare cu plata vămii și a cornăritului urma a fi admisă în următoarele condiții: 1) depunerea de către moșierul pe a căror pământuri au păscut animalele, precum și a altor persoane demne de încredere, a unei mărturii, precum că animalele în cauză au fost aduse de peste hotare la pășunat și că sunt anume acele animale și nu altele; 2) depunerea de către solicitant a unui jurământ în Departamentul întâi al Guvernului Regional în susținerea pretențiilor sale¹⁵.

Vom menționa că toată problema consta exclusiv în interdicția ce exista la exportul cailor peste hotare, chiar dacă la exportul celorlalte animale taxele erau mai mari față de cele prevăzute prin dispoziția guvernatorului Scarlat Sturdza în anul 1813. Potrivit Tarifului Normal din 1816 taxele de export alcătuiau de pe bovine mature – 1,25 ruble argint, ovine mature – 0,13 ruble argint și

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 477, f. 309-316.

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 477, f. 93.

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 477, f. 77-78 verso.

¹² ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 128.

¹³ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 275.

¹⁴ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 207.

¹⁵ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 160-160 verso.

porcinele mature – 0,25 ruble argint de pe fiecare animal (ПІСРІ 183об, 205), iar datorită faptului că cursul de schimb al rublei asigurate față de rubla argint era în continuă scădere (Tomuleț 2012, 538-539), și valoarea *vămii și cornăritului* se diminuează față de taxele vamale prevăzute în ruble argint de tarif. Spre exemplu, în anii 1819-1820 când 1 rublă argint era echivalentă cu 3,7 ruble asigurate¹⁶, valoarea *vămii și cornăritului* ajungea să alcătuiască pentru un bou 0,44 ruble argint, pentru o vacă – 0,19 ruble argint, 0,03 ruble argint pentru o oaie sau capră. Chiar dacă prin Tariful vamal normal din 1822 taxa de pe exportul bovinelor mature va fi redusă la 0,6 ruble argint, iar a ovinelor mature – la 0,05 ruble argint, *vama și cornăritul* pentru vitele reîntoarce de la iernat din Basarabia erau în continuare mai mici. Ținem să constatăm și faptul că, în condițiile impunerii prin Tariful vamal din 1819 a taxelor de import la aceste animale, care nu au fost prevăzute până atunci de niciun tarif, și anume pentru bovinele masculine – 0,6 ruble argint, bovinele femele – 0,25 ruble argint, viței și toate ovinele – 0,06 ruble argint (ПІСРІ 183об, 205), căpăta justificare importul mascat al acestora sub pretextul aducerii la iernat și pășunat.

Analiza informațiilor relatate mai sus, dar și a celor conținute în alte surse documentare ne conduce la ideea că putem vorbi despre două tipuri distincte de transhumanță existente în Basarabia la această etapă. Primul tip îl putem numi convențional *tradițional* și avea un caracter sezonier determinat de schimbările anuale ale climei. Cel de-al doilea tip, pe de altă parte, avea un caracter sezonier determinat de specificul piețelor de desfacere existente și în consecință îl putem convențional numi *comercial*.

Transhumanța de tip tradițional era specifică mocanilor ardeleni, care se ghidau de vechile obiceiuri de a-și ține oile la șes, în Moldova, de la Sf. Dumitru până la Sf. Gheorghe, între 26 octombrie – 23 aprilie. Documentele mărturisesc clar că aceștia acționau în grup, de comun acord și uneori în interes reciproc.

Astfel, spre exemplu, la 20 aprilie 1818, guvernatorul civil Catacazi, expedia Departamentului I al Guvernului Regional 20 de cereri, care, scria acesta, „au parvenit toate în aceeași zi”, din partea mocanilor, supuși austrieci, în vederea permiterii

întoarcerii în țară, cu animalele aduse la iernat în Basarabia¹⁷. În cererile individuale, mocanii indicau la unison, cuvânt cu cuvânt, că au intrat în provincie la 9 octombrie 1817, prin vama de la Sculeni, diferea doar numărul de animale aduse¹⁸. În documentele de arhivă se regăsesc și pașapoartele mocanilor în cauză, eliberate de consulul rus de la Iași, Al. Pini, la fel în aceeași zi – 14 septembrie 1817 cu o valabilitate de un an. Pe lângă numele stăpânului de oi, pașaportul includea numele ciobanilor, precum și numărul de cai, asini și oi permise a fi aduse în Basarabia la iernat¹⁹. Analizând cererile în cauză, Departamentul I a eliberat la 26 aprilie 1818 certificate de trecere a frontierei (în total pentru 31480 ovine, 481 cai, 20 catâri și 35 asini) cu condiția achitării *vămii și cornăritului*: de pe fiecare cal și asin câte 1 leu 60 aspri, de pe fiecare oaie – 6 parale, în conformitate cu dispozițiile rezidentului imperial A.N. Bahmetev din 8 august 1816 și 17 februarie 1817²⁰. Ulterior, la 30 aprilie 1818, astfel de cereri au parvenit încă de la doi mocani, Nicolae Teșponar (1480 oi, 10 cai, 1 catâr și 2 asini) și Gavril (Abram) Berzan (1200 oi, 23 cai și 1 asin), care la fel și-au adus animalele la iernat în Basarabia în toamna anului 1817. Chiar dacă au depus cererile puțin mai târziu, toți mocanii au trecut hotarul de la Sculeni într-un grup compact, între 3-9 mai 1818 (Tabelul 2), în virtutea capacității de operare a vameșilor. Chiar dacă Departamentul I a solicitat oficialilor vamali de la Noua Suliță, ca în caz că certificatele aveau să fie prezentate în vama de acolo să alcătuiască rapoarte cu numărul exact al animalelor trecute, pe care să le expedieze instituției²¹, evidențele vamale arată clar că mocanii nu-și schimbau traseele bine stabilite.

Datele *Tabelului 2* ne arată că, datorită progenerării, au fost mânate din Basarabia de la iernat în luna mai 1818 cu 12,2% mai multe ovine, decât au fost aduse. Se observă că mocanii au lăsat în Basarabia 153 de cai și 14 catâri și asini, considerăm a fi un semn al intenției de a reveni în toamnă. Constăm, totuși, că în comparație cu anii precedenți, mocanii nu mai aduceau așa de multe cabaline în Basarabia.

¹⁷ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 85.

¹⁸ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 86-124.

¹⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 552, f. 123 verso - 127 verso, 184 verso-188 verso, 230-235.

²⁰ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 126-130 verso.

²¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 147, 150.

¹⁶ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 515, f. 18, 45 verso.

**Numărul de animale mânate din Basarabia de mocani prin vama de la Sculeni
în anul 1818**

Nr.	Data	Numele și prenumele	Oi				Cai			Catâri și asini			Total		
			Cf. cert.	De facto	Progenitura	%	Cf. cert.	De facto	Rămase	Cf. cert.	De facto	Rămase	Cf. cert.	De facto	Diferența
1	3 mai	Dumitru Tempenar	1230	1420	190	15,45	28	28		2	2	0	1260	1450	190
2	3 mai	Bucur Cristi	2165	2515	350	16,17	80	27	53	3	3	0	2248	2545	297
3	3 mai	Petru Muntean	1260	1463	203	16,11	8	8		1	1	0	1269	1472	203
4	3 mai	Ivan Terhan	1170	1318	148	12,65	9	9		4	4	0	1183	1331	148
5	3 mai	Sava Popa	2820	3236	416	14,75	62	28	34	5	5	0	2887	3269	382
6	4 mai	Stan Popa	1300	1489	189	14,54	21	8	13	2	2	0	1323	1499	176
7	4 mai	Oprea Gruia	950	1088	138	14,53	11	10	1	2	2	0	963	1100	137
8	4 mai	Oprea Bou	1400	1595	195	13,93	12	11	1	3	3	0	1415	1609	194
9	4 mai	Gavril Poiană	1170	1235	65	5,56	66	69		0	0	0	1236	1304	65
10	4 mai	Oprea Samuilă	1250	1367	117	9,36	15	16		1	1	0	1266	1384	117
11	5 mai	Gavril Berzan	1200	1355	155	12,92	23	23		1	1	0	1224	1379	155
12	6 mai	Todor Vasilachi	1030	1248	218	21,17	10	10		1	1	0	1041	1259	218
13	6 mai	Bucur Cojucar	1780	1974	194	10,90	11	11		1	1	0	1792	1986	194
14	6 mai	Ion Schit	1785	1892	107	5,99	19	17	2	1	1	0	1805	1910	105
15	6 mai	Oprea Cristi	1740	1879	139	7,99	12	12		12	4	8	1764	1895	147
16	6 mai	Nicolae Tempenar	1480	1648	168	11,35	10	10		1	1	0	1491	1659	168
17	7 mai	Ivan Pavlov	1300	1445	145	11,15	10	7	3	2	2	0	1312	1454	142
18	7 mai	Dumitru Martin	1250	1436	186	14,88	6	6		3	3	0	1259	1445	186
19	7 mai	Oprea Chipor	2300	2512	212	9,22	15	15		3	3	0	2318	2530	212
20	8 mai	Mihail Lup	1200	1378	178	14,83	24	15	9	0	0	0	1224	1393	169
21	9 mai	Ion Ștaret	2300	2520	220	9,57	9	9		2	3	0	2311	2532	220
22	9 mai	Ion Berzin	2080	2313	233	11,20	53	16	37	7	1	6	2140	2330	202
Total			34160	38326	4166	12,20	514	365	153	57	44	14	34731	38735	4027

Sursa: ANRM, F. 5, inv. 2, d. 391, f. 235-238.

În următorii patru ani numărul animalelor aduse la iernat în Basarabia va crește simțitor. Pentru iarna anilor 1821-1822 în Basarabia au fost aduse deja 49117 oi și 912 cai (Tabelul 3), adică cu respectiv cu 43,8% și 77,4% mai mult decât în iarna anilor 1817-1818. Aceștia vor veni la iernat în două valuri, unul la 29 octombrie, iar al doilea la 26 noiembrie 1821. Vom menționa de asemenea că din cei 33 de mocani ardeleni care și-au adus oile în Basarabia la iernat în anii 1821-1822, doar Nicolae Salațiu împreună cu partenerul său de afaceri Nicolae Popa au rămas în provincie după luna mai 1822, împreună cu animalele sale: 420

de oi, 4 cai și 3 asini²². Evidența nominală a animalelor aduse la pășunat în octombrie-noiembrie 1821 în Basarabia și mânate înapoi în luna mai 1822 este prezentată în Tabelul 3.

Pe lângă trecerile propriu-zise cu turmele de oi, evidențele includ și date privind trecerea separată a 206 persoane cu 227 de cai, reprezentând fie slujitori, fie chiar stăpânii turmelor, trecerea cărora s-a făcut, pur și simplu, după alte pașapoarte. Un calcul simplu al datelor Tabelului 3 arată că unei

²² ANRM, F. 195, inv. 1, d. 48, f. 18.

Tabloul al animalelor aflate la iernat în Basarabia, mânate în Moldova de peste Prut prin vama de la Sculeni în luna mai 1822²³

Data	Nume, prenume	Nr. pers.	Cai			Oi						
			Aduși	Întorși	Progenitura	Aduse	Întoarse	%	Rămase	Pierdute	Progenitura	%
1	Oprea Monasiu	8	25	25	4	1580	1394	88,23	-	186	575	36,39
2	Ion Hirța	10	60	60	3	1660	1538	92,65	-	122	798	48,07
3	Dumitru Chipor	9	51	51	7	1434	1255	87,52	-	179	594	41,42
4	Oprea Crițu	5	18	18	1	1640	1403	85,55	237		539	32,87
5	Ion Lup	6	7	7	-	1100	1022	92,91	-	78	570	51,82
6	Aliman Gușiș	4	12	12	-	870	841	96,67	-	29	350	40,23
6	Iorgu Morari	6	8	8	-	1400	1093	78,07	-	307	534	38,14
7	Nicolae Tempenar	2	7	7	2	1330	1289	96,92	-	41	661	49,70
7	Dan Lup	6	9	5	-	1300	1253	96,38	-	47	634	48,77
8	Sava Popa	4	12	12	-	1160	1017	87,67	-	143	500	43,10
9	Toma Ciucur	4	15	15	1	1570	1481	94,33	-	89	840	53,50
10	Ioan Roșca	4	6	6	2	1080	1090	72,66	270	230	600	40,00
10	Petru Roșca	2	2	2	-	420						
11	Ion Marcu	12	50	50	4	4253	3940	92,64	-	313	2000	47,03
12	Dumitru Muntean	6	25	25	8	1490	1375	92,28	-	115	524	35,17
13	Iachim Dragomir	4	9	9	4	1050	1975	91,86	-	175	670	31,16
13	Iachim Boroii	4	18	18	-	1100						
14	Petru Muntean	3	4	4	1	1200	1655	75,22	-	545	580	26,36
14	Soria Stanel	3	6	6	-	1000						
15	Nicolae Ghib	6	13	13	3	1480	1278	86,35	-	202	593	40,07
16	* Popa	2	56	43	3	2580	2011	77,95	569		580	22,48
17	Ioan Platoș	6	12	12		990	1558	82,43		332	530	28,04
17	Oprea Bou	6	16	16	3	900						
18	Bucur Cojucari	1	19	19	-	1550	1430*	92,26	270		420	27,10
19	Dumitru Cristu	7	41	41	3	2170	1913	88,16	50	207	550	25,35
20	Ion Arseni	3	16	11	-	1350	600	44,44	300	450	320	23,70
21	Dumitru Muntean	17	48	48	11	3060	2474	80,85	-	586	921	30,10
22	Nicolae Stefan	19	45	39	3	3100	2925	94,35	-	175	920	29,68
23	Ivan Pavel	1	33	27	2	1500	1190	79,33	310		301	20,07
24	Bucur Muntean	4	11	7	-	1000	883	88,30	60	57	250	25,00
25	Oprea Chipor	4	13	13	4	1420	2512	89,71	-	288	600	21,42
25	Oprea Martin	4	18	18	-	1380						
-	Cumulat**	182	685	647	69	49117	42395	86,33	6722*		16954	34,52
-	Fără oi	206	227	224	-	-	-	-	-	-	-	-
-	Total	388	912	871	69	49117	42395	86,33	6722*		16954	34,52

*În rândul oilor lui Bucur Cojucari sunt indicate și 150 aparținând lui Ion Arseni, cel mai probabil din rândul celor „pierdute”, deoarece acesta trece hotarul peste o zi, astfel că e puțin probabil că ovinele să fie din rândul celor declarate a fi lăsate la pășunat în Basarabia. Presupunem că animalele au fost cumpărate de Bucur Cojucari de la Ion Arseni.

Sursa: ANRM, F. 195, inv. 1, d. 48, f. 7-24. În Tabel nu au fost incluși 41 de asini, indicați în evidențe, dintre care au fost mânați înapoi peste hotare 38.

²³ ANRM, F. 195, inv. 1, d. 48, f. 7-24.

persoane îi revenea 2-3 cai. De aceea, mai mult ca sigur, putem afirma că aceștia nu mai constituiau obiectul a careva afaceri, ci doar mijloc de deplasare și alergare a oilor. Totuși, autoritățile țariste supravegheau cu atenție scoaterea de către mocani a cailor peste hotare. La 28 aprilie 1822, anticipând începutul perioadei de întoarcere a mocanilor cu oile de la iernat, rezidentul imperial în Basarabia I.N. Inzov, cerea oficialilor vămii Sculeni să nu le fie permisă trecerea cu cai peste numărul acelor aduși în Basarabia, conform actelor de evidență și al certificatelor deținute²⁴.

Tot în baza analizei datelor *Tabelului 3* observăm că în medie 86,3% din numărul de oi aduse la iernat erau întoarse peste hotare. Celelalte erau trecute în evidențe de regulă la „pierderi”, rar la lăsate la pășunat. Din păcate ponderea fiecărei categorii în parte nu este posibil a fi stabilită, din cauza deteriorării fizice a unor fragmente din dosarul cu informațiile respective. Un calcul aproximativ arată că pierderile constituiau între 10-12% din întreg șeptelul. Aceste pierderi pot fi explicate probabil prin sacrificare oilor pentru hrană, pierirea oilor din cauze naturale, cedarea unui anumit număr de oi proprietarilor pământurilor pe care staționau, sau chiar vânzarea acestora băștinașilor, ce de fapt însemna import mascat, fără plata taxelor vamale cuvenite. „Pierderile” erau acoperite din plin cu progenitura, care a alcătuit peste 1/3 din numărul de oi aduse. Astfel, numărul total de ovine mănate înapoi peste hotare a depășit cu 9954 capete numărul celor aduse în Basarabia la iernat, sau, exprimat procentual – l-a depășit cu 20,26%.

Din păcate, statistica pentru anii următori indică faptul că practica aducerii la iernat a oilor de către mocani nu a mai continuat. Datele pentru anul 1823 indică doar 4959 de oi întoarse de la pășunat din Basarabia (deși nu este clar din ce motiv lipsesc datele vămii Sculeni), iar cele din 1824 doar 702 de oi, inclusiv 274 prin vama de la Sculeni, 393 prin cea de la Leova și 35 prin cea de la Lipcani (Tabelul 4). După cum nota Iacob Saburov²⁵, odată cu introducerea Tarifului prohibitiv din 1822, mănatul a fost oprit (Сабуров

1830, 26-27). A. Skalkovski, pe de altă parte, lega retragerea mocanilor din Bugeac de procesul de colonizare a regiunii. Locul mocanilor a fost luat, potrivit afirmațiilor sale, de negustori și mici antreprenori din guberniile Podolia și Volânia, care au continuat practicile acestora (Скальковский 1855, 65).

Cel de-al doilea tip, pe care convențional l-am numit *comercial* și care este de fapt subiectul acestui studiu, era pe de altă parte unul profund individualist. De regulă acest tip implica cornute mari și cabaline, fiind practicat de diverși antreprenori armeni, dar și evrei, în special din Galiția și Bucovina austriacă, dar și din Imperiul Otoman. Caracterul său sezonier era determinat de frecvența și durata de desfășurare a iarmaroacelor în Siret, Cernăuți, Sadagura, Borshchiw (Borșciv), Skalat și Korolowka (Korolivka). Animalele erau aduse în Basarabia primăvară pentru îngrășare, în virtutea faptului ca costurile necesare pentru arenda imașurilor și tocirea lucrătorilor era mult mai reduse decât în Imperiul Habsburgic. În lunile august și septembrie animalele erau mănate înapoi, direct spre vânzare la iarmaroacele sus-menționate din Bucovina și din Galiția. Uneori animalele erau lăsate la îngrășat și peste iarnă (Orcony 1831, 82).

Și acești antreprenori, la fel ca și mocanii, au avut de suferit de pe urma tarifului prohibitiv din 1822. Acestora le-a fost poruncit să-și scoată imediat vitele și caii din Basarabia, astfel că, după cum afirmă un aprig contestatar al acestui tarif, I. Saburov – „cantități importante de fân se pierdeau în consecință fără folos” (Сабуров 1830, 26-27). Vom menționa în acest context, că conform datelor din 1818 în Bugeac existau 562 de cășle pentru iernatul vitelor, dintre care multe erau organizate de astfel de antreprenori. Spre exemplu, doar pe pământul coloniei Teplița erau înregistrați trei cășlari din rândul supușilor străini: Costa Camburo, supus turc, Doncea Stoianov, originar din Banat, supus austriac (cu pașaport expirat), Gheorghii Stano, supus turc²⁶. Astfel de cășle existau și pe pământurile coloniilor Krasnoe – 6, Ferșampenuz – 10, în cuprinsul unui lot de rezervă de 5000 desetine – 12. Cășlarii arendau pășunile, iar păstorii erau angajați atât din rândul țăranilor și coloniștilor, cât și din rândul supușilor străini (Анцупов 1978, 118)²⁷.

²⁴ ANRM, F. 195, inv. 1, d. 48, f. 4-4 verso.

²⁵ Funcționar rus, din cancelaria lui M.S. Voronțov. A fost delegat la Chișinău în anul 1826 pentru investigarea cazului boierului Iordache Vartolomei, concesionarul veniturilor provinciei, publicând, în baza informațiile obținute, pe paginile revistei *Московский Вестник*, un articol despre agricultura, industria și comerțul Basarabiei în anul 1826.

²⁶ ANRM, F. 305, inv. 1, d. 76, f. 16-16 verso.

²⁷ ANRM, F. 305, inv. 1, d. 378, f. 4, 13-15.

Tabelul 4

Tabloul al reîntoarcerii prin vămile Basarabiei a animalelor aflate la pășunat în provincie (1823-1824)

Anul	1823				1824				Cumulat			
	Bovine	Cabaline*	Ovine	Taxa	Bovine	Cabaline*	Ovine	Taxa	Bovine	Cabaline*	Ovine	Taxa
N.Suliță	3749	1050	1459	5354,23	1149	1488	-	2954,21	4898	2538	1459	8308,44
Sculeni	-	-	-	-	217	65	274	335,13	217	65	274	335,13
Lipcani		1182		1276,56	33	324	35	395,13	33	1506	35	1671,69
Leova	68	679	3500	1216,68	516	169	393	728,18	584	848	3893	1944,86
Reni	-	-	-	-	13	-	-	7,77	13	-	-	7,77
Total	3817	2911	4959	7847,47	1928	2046	702	4420,42	5745	4957	5661	12267,89

*Inclusiv asini.

Sursa: ASRO, F. 1, inv. 214, d. 2, f. 33-34; d. 12, f. 177 verso - 178 verso.

Tabelul 5

Numărul de animale aduse și întoarse de la pășunat în Basarabia prin vama de la Noua Suliță (1824-1828)

Anul	Aduse					Întoarse					
	Cabaline	Bovine	Porcine	Ovine	Total	Cabaline	Bovine	Porcine	Ovine	Total	Taxa
1824	932	734			1666	1488	1149			2637	2954,2
1825	170	481	39	115	805	1278	217		177	1672	1743,46
1826	60	277		30	367	788				788	851,4
1827	13	735				288					311,04
1828	108	86			194	550				550	594
Total	1283	2313	39	145	3032	4392	1366	0	177	5647	6454,1

Sursa: ANRM, F. 6, inv. 2, d. 382, f. 1-130. În baza calculului datelor conținute în rapoartele lunare.

Scăderea substanțială care s-a produs ca rezultat al introducerii Tarifului din 1822 este oglindită în Tabelul 4, care reflectă, deși indirect, scăderea de peste două ori a numărului de vite aduse la pășunat în Basarabia în 1823 față de 1822. Dar această schimbare este reflectată și prin datele directe de care dispunem. Astfel, în anul 1824 prin vama de la Noua Suliță au fost aduse la pășunat în Basarabia doar 932 cabaline și 734 bovine²⁸.

Transhumanța comercială a vitelor din Galiția și Bucovina, realizată în special prin vama de la Noua Suliță, va rezista, totuși șocului în cauză, datorită faptului că se va putea concentra în regiunile de nord, și parțial în cele centrale ale provinciei, pe pământurile nelocuite ale moșierilor, în special din rândul celor care au ales să rămână în Moldova de peste Prut, dar și-au păstrat pământurile în Basarabia. Astfel, frații Osadțev din jud. Kolomea a Galiției austriece își aduceau

cirezile de vite pe pământurile moșiilor Chetrosu, Hăsnășeni, Sturdzeni, Chetrosu din jud. Soroca, precum și moșiile Ochiul Alb și Ștefănești, din jud. Iași. Pământurile erau arendate, fie direct, dacă nu erau locuite, fie mascat, în virtutea restricțiilor legale, și de alți diverși antreprenori din regiunile Stanislau și Berezhany ale Galiției austriece (Мунтян 1971, 135; Запук 1862, 294).

Datele pentru următorii ani arată o diminuare și mai drastică a numărului de animale aduse la pășunat în Basarabia din posesiunile habsburgice (Tabelul 5).

Registrele vamale ne informează și în privința numerelor stăpânilor cailor și vitelor aduse la pășunat și îngreșat în Basarabia: Teodor Maramoreș, Vartonie Antonaș, Anton Antonovici, David Azbievici Vicențiu Agotovici, Tadeuș Dombrovski, Diordie Șesan, Grigorie și Iacob Passacas, Josea Țapler, Meer Goldstein, Valentie Orjehovski, Marcus Aritonovici, Nicolae și Anton Lucasevici, Mate-

²⁸ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 382, f. 3 verso.

as Șmid, Nicolae Zadurovici, Todor Criștofovici, Constantin Bacal, Anton Șadbei, Iacov Kastanovici, Valentin Irjehovski, Lazar Lazarovici, Petru Romașcanu, Anton, Ian și Vartan Teodorovici, David Azbivici, Graur Davidovici, Zaharian Hristofovici, Mihaıl Kalmuțki ș.a.²⁹. Printre numeroasele nume cu valență armeană, observăm, după cum și am menționat mai sus, și câteva nume evreiești.

Cu toate că mânăatul vitelor de peste hotare la iernat și pășunat în Basarabia nu mai era la fel de considerabil ca în trecut, locuitorii provinciei se plâneau că nu aveau nici un folos din creșterea vitelor, ci suportau doar pagube, deoarece antreprenorii străini, deținând monopolul, „...mână liber din regiune, sub pretextul pășunatului sau iernatului, diferite specii de vite și chiar cai fără achitarea taxelor și le întorc peste hotare plătind doar o taxă simbolică față de cea care trebuia încasată de la ei conform tarifului”. Nemulțumirea se datora și faptului că negustorii străini, potrivit demersurilor prezentate în 1824 de șeful districtului vamal Basarabia, adresate lui M.S. Voronțov, „...puteau totdeauna să schimbe liber cai, iar în locul celor aduși de peste hotare să mâne înapoi alții mai buni”. Ca urmare se cerea interzicerea mânăatului cailor de peste hotare la iernat și pășunat în Basarabia. Doar datorită faptului că iernatul și pășunatul vitelor și cailor în Basarabia aduceau venituri importante statului, o astfel de decizie nu a fost până la urmă luată (Tomuleț 2015, 101).

La 13 octombrie 1825 Consiliul Suprem al Basarabiei a pus în discuție adresa din 24 iulie a Guvernului Regional al Basarabiei, prezentată de Direcția economico-financiară, privind încasarea impozitelor avae și burlacita, hotărând în baza deciziei Guvernului Regional al Basarabiei din 1 ianuarie 1825, în privința supușilor străini neînscriși în recensământul fiscal, care locuiau pe pământurile statului, ca aceștia să nu fie impuși nici birului și nici taxelor avae și burlacita, cu condiția deținerii unor pașapoarte valide³⁰. Această decizie a provocat nemulțumirea ispravnicului de Akkerman. La 10 octombrie 1825 Direcția economico-financiară a Guvernului Regional, în baza

cererii din 9 octombrie a ispravnicului de Akkerman, se adresează Consiliului Suprem al Basarabiei cu cererea de a soluționa problema privind încasarea taxei avae și burlacita. La 17 octombrie 1825 este emisă dispoziția Consiliului Suprem al Basarabiei conform căreia toți supușii străini care se ocupau cu agricultura și creșterea vitelor, pe pământurile statului, erau impuși taxei avae în valoare de 11 rub. 40 cop., iar burlacii – taxei numite burlacita, în valoare de 5 rub. 70 cop. Ispravnicii județelor Akkerman, Bender și Ismail erau obligați să alcătuiască listele tuturor persoanelor cu viză de reședință temporară sau permanentă pe pământurile statului și până la 1 ianuarie 1826 să încaseze aceste taxe³¹.

Prin ucazul imperial dat Senatului la 7 aprilie 1826 interdicția la exportul cailor a fost scoasă (ІІСЗРІ 1830с, 339). Iacob Saburov nota însă că măsura era inutilă, din cauza că a fost impusă o taxa vamală prohibitivă (Сабуров 1830, 26-27). Într-adevăr, pentru exportul unui mascul jugan era prevăzută o taxă vamală de 5 ruble argint, iar a unei femele – de 10 ruble argint până în 1828, iar ulterior 5 ruble, indiferent de vârstă. Mai mult, exportul armăsarilor rămânea interzis. Exportul de cai din Rusia în Basarabia era admis liber, cu excepția vămii din Isakovți, de la hotarul cu gubernia Podolia și Imperiul Habsburgic, unde era impusă taxa vamală deplină (ІІСЗРІ 1830с, 340). De aceea aducerea cailor la îngrășat era încă pe deplin justificată din punct de vedere economic.

La 8 mai 1828 șeful interim al Districtului vamal Basarabia Șubin adresează Departamentului Comerțului Exterior o scrisoare în care solicită clarificări în privința modalității permiterii peste hotare a vitelor ce s-au aflat la iernat și pășunat în ținut. Acesta scria că în Basarabia continua a se păstra legiuirea fostului guvern al Moldovei, potrivit căreia toți supușii străini aveau dreptul să aducă la pășunat și iernat în provincie cai și vite. Regulile care continuau a fi respectate erau cele stabilite de fostul rezident imperial, general-locotenentul A.N. Bahmetev. În legătură cu apropierea sezonului în care de obicei supușii străini își mânău peste hotare vitele aduse în Basarabia la pășunat și iernat, Șubin solicita clarificări în privința menținerii în vigoare a reglementărilor în cauză, precizând că a solicitat până la primirea

²⁹ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 382, f. 9, 31 verso - 32, 36-37 verso, 47-48 verso, 52-53 verso, 57 verso, 60 verso, 82 verso, 89 verso, 96 verso, 99 verso, 104 verso, 106 verso, 107 verso, 111, 113 verso, 116 verso, 119 verso, 122 verso, 126 verso, 130.

³⁰ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 600, f. 4-6 verso.

³¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 600, f. 7, 12-13 verso, 14-15; d. 786, f. 1-2.

unui răspuns, ca vămile din subordine să respecte vechile reglementări, pentru a nu provoca negustorilor pierderi și întâzieri nejustificate (Tomuleț 2002, 287).

La 17 mai 1828, directorul Departamentului Comerțului Exterior al Ministerului de Finanțe, Bibikov, scria că din datele primite de Ministerul de Finanțe, rezulta că comerțul cu vite existent în Basarabia, era deosebit de păgubos pentru locuitorii provinciei. Antreprenorii austrieci, care se adunau de prin toate regiunile imperiului la iarmaroacele din Bucovina, cunoscând în detaliu reglementările vamale existente în Basarabia, folosindu-se de privilegiile proprii, potrivit cărora puteau aduce în Basarabia propriile vite fără plata taxelor vamale de import, nu erau constrânși de conjunctura de pe piață de a-și vinde vitele la un preț mic, deoarece cunoșteau faptul că în baza aceluiași privilegii puteau reveni în Basarabia la iernat sau pășunat, fără a fi supuși taxei vamale de import. Dimpotrivă supușii ruși, care aduceau la aceste iarmaroace diverse vite din cuprinsul Imperiului Rus, cu excepția mânjilor, erau impuși să achite o taxă vamală de import mai mare, decât cea pe care o plăteau la exportul vitelor din Basarabia, și astfel erau nevoiți să vândă vitele chiar și la cel mai mic preț, deoarece potrivit reglementărilor existente, nu aveau dreptul să se întoarcă cu ele fără plata taxelor de import. Ca urmare, Departamentul Comerțului Exterior îi solicita lui Șubin să clarifice dacă într-adevăr supușii austrieci aveau dreptul de a beneficia de astfel de privilegii la importul de vite, iar dacă da, pe ce teme, și de ce aceste privilegii nu vizează și antreprenorii din Basarabia (Tomuleț 2002, 287-288).

Primind ca răspuns o întrebare la propria întrebare, Șubin scria la 30 mai 1828 în adresa aceluiași Departament, încercând să explice, oarecum confuz, mai pe larg situația existentă în domeniul comerțului cu vite și face referință la hotărârile Comitetului de Miniștri pe parcursul anului 1814 și cea din 15 mai 1815. Acesta menționa că locuitorii provinciei se plâneau că datorită privilegiilor de care beneficiau, supușii străini le făceau concurență, dar mai mult protestau asupra faptului că supușii străini aveau întotdeauna posibilitatea să schimbe animale aduse cu altele, în special cu referire la cai. Din acest motiv, fostul șef al Districtului vamal Basarabia i-a solicitat guvernatorului general M.S. Voronțov să interzică aducerea cailor la pășunat și iernat în provincie. Răspunsul

primit preciza că această propunere era oportună la suprimarea cordonului-sanitar vamal și introducerea legislației ruse, dar nu și la acel moment. Ca urmare, opinând că supușii străini nu pot aduce în Basarabia vite și cai de calitate, de care singuri aveau nevoie, iar măsurile, luate pentru preîntâmpinarea schimbului fraudulos al acestora cu exemplare autohtone mai bune, nu puteau fi eficiente oricare ar fi, acesta considera just a propune spre examinare posibilitatea interzicerii totale a aducerii vitelor de tot felul și a cailor în Basarabia la iernat și pășunat (Tomuleț 2002, 290-291).

O decizie pozitivă în acest sens, totuși, nu a fost adoptată. În plus, la 1 septembrie 1827 împăratul Nicolai I a aprobat propunerile Comitetului de Miniștri, prin care supușii străini au primit dreptul de a realiza liber în cuprinsul imperiului comerțul cu vite, fără a se înscrie în gildele de negustori. Raportul Ministrului de Finanțe în acest sens a fost aprobat de către Senatul guvernant la 28 septembrie 1827, deja după ce Departamentul vamal a fost înștiințat în această privință (ПСЗРІ 1830d, 855).

În descrierea prezentată de viceguvernatorul Golubițki și consilierul de palat Climșa organelor imperiale, privind administrarea financiară a Basarabiei, datată cu 1829, se nota că comerțul cu vite în provincie se afla în mâinile antreprenorilor austrieci, din care cauză se dezvoltă în dauna locuitorilor, care nu au aceleași drepturi cu supușii austrieci la reintroducerea vitelor pe teritoriul Basarabiei necomercializate peste hotare, fără plata taxei de import. Erau, de altfel, reluate ideile din raportul șefului Districtului Vamal Basarabia, Șubin, adresat Departamentului Comerțului Exterior al Ministerului de Finanțe, insistându-se din nou asupra interzicerii aducerii în provincie a vitelor și cailor la pășunat și iernat (Tomuleț 2002, 333-334). Însă din nou solicitarea a rămas fără un răspuns pozitiv.

Privilegiile obținute prin ucazul imperial din 1 septembrie 1827 au determinat o implicare tot mai activă a păstorilor-afaceriști din Bucovina și Galiția austriacă, pe lângă vechile practici, în afacerile de export al vitelor achiziționate din Basarabia și din gubernia Podolia, pentru a suplini cererea tot mai mare de pe piețele Austriei, Prusiei și Poloniei. Astfel, potrivit lui Gr. Nebolsin, antreprenorii austrieci achiziționau suplimentar vite de la iarmaroacele din Basarabia, în cirezi și turme a câte 100-500 de capete, pe care le expediau

la piețele de vite din Sadagura, Olomouc (Olmütz) și chiar Viena. La Sadagura iarmaroacele activau, la 27 iulie, 29 august, 1 și 24 octombrie și 16 noiembrie, iar dacă nu se reușea comercializarea, cirezile erau mânate în Olomouc, situat în Moravia, unde funcționau iarmaroace săptămânale pentru comercializarea vitelor. Exportul anual de vite din Basarabia se ridica la peste 40 mii de capete (Неболсин 1835, 125).

Pe de altă parte, Adolf Orcony, membrul Societății din Moravia-Silezia pentru Dezvoltarea Agriculturii, Științelor Naturale și Istoriei Locale, într-un articol despre originea, răspândirea, eradicarea și prevenirea peștei bovine, face referință la comerțul cu vite din Basarabia. Autorul nota că „această sursă de bovine de import este inepuizabilă, iar numărul de vite aflate acolo depășește orice închipuire posibilă. Cele mai ierboase și bogate imașuri din Basarabia sunt în cea mai mare parte închiriate de armeni din Galiția, și, uneori, de negustori din Cernăuți, iar vitele și caii nu provin din orient, ci au proveniență ungară” (Orcony 1831, 82). Avem, totuși, mari rezerve față de această ultimă afirmație, care vine și în contradicție cu afirmațiile lui Gr. Nebolsin, funcționar al Ministerului de Finanțe, mult mai bine informat în privința situației reale. Însuși Orcony ne informează că în toamna anului 1829 antreprenorii austrieci au solicitat o reducere a perioadei de carantină, de la 20 la 12 zile, de la administrația locală din Galiția, pentru cincizeci de mii de capete de bovine importate din Basarabia (Orcony 1831, 82), un număr care nicicum nu este oglindit în evidențele vitelor aduse la pășunat în Basarabia. Devine astfel clar că „antreprenorii transhumanți” achiziționau și bovine autohtone pentru a le expedia prin Noua Suliță în Austria, transformând orașul Bălți în centrul comerțului cu vite al Basarabiei. În virtutea acestui fapt la Bălți vor fi instituite 11 iarmaroace, la care capitol va devansa toate celelalte orașe din provincie. Datele oficiilor vamale, reflectă pe deplin dimensiunile acestui comerț. Astfel, doar prin vama de la Noua Suliță în anul 1830 au fost exportate în Imperiul Habsburgic 25032 cornute mari, în valoare de 1250498 ruble, precum și 17314 cornute mici, în valoare de 343187 ruble³².

Secțiunea IV a capitolului II privind regulile de instituire a cordonului sanitar-vamal la hotare-

le Basarabiei, stabilite de Comitetul de Miniștri la 30 septembrie 1830, se referea la regulile de aducere a vitelor la pășunat și iernat în Basarabia. Articolele 28-31, din această secțiune prevedeau că aducerea vitelor, cu excepția cailor, era admisă fără taxe vamale, cu condiția ca numărul acestora să coincidă, sau să fie mai mare, cu cel al vitelor scoase din Basarabia. Păstorii care mânau vitele, li se permitea să introducă în Basarabia câte o pereche de cai, fără a fi obligați să achite taxe de import, chiar dacă nu-i returnau peste hotare. La exportul peste hotare a vitelor aduse la pășunat și iernat urmau a fi percepute taxele vamale prevăzute la exportul animalelor în cauză de Tariful Vamal Normal, cu excepția vacilor, exportul cărora era admis la jumătate din taxa prevăzută. Regulile erau stabilite până la alte decizii în acest sens, dar pe o perioadă de cel puțin trei ani (ПСЗРИ 1831, 89). Vom menționa, în această ordine de idei, că la 28 ianuarie 1831 taxa vamală la exportul cailor jugani și iepelor va fi redusă la 2 ruble argint, fiind admis și exportul armăsarilor cu taxa vamală de 4 ruble. Prin același ucaz a fost admis importul fără plata taxelor vamale a vitelor care fusese anterior exportate, dar nu au putut fi comercializate peste hotare (ПСЗРИ 1832, 66). Această ultimă măsură venea în întimpinarea antreprenorilor din Basarabia, care erau dezavantajați din acest punct de vedere față de supuși străini, care puteau reimporta vitele în provincie fără plata taxelor de import, sub clauza aducerii la pășunat și iernat.

Activitatea antreprenorilor străini în domeniul comerțului cu vite provoca, totuși, în continuare nemulțumirea negustorilor autohtoni. În urma numeroaselor plângeri din partea acestora³³, și în scopul măririi veniturilor orașenești, la 27 iulie 1831, Cârmuirea Regională a înaintat Consiliului Regional propunerea ca „supușilor străini care dețineau în posesiune sate și imașuri pentru pășunatul cailor și vitelor cornute în județul Iași, din exportul cărora peste hotare, în Austria, obțineau venituri considerabile, fără a plăti taxe în favoarea orașului pentru practicarea acestui comerț, să li se interzică în general să practice comerțul, până când nu se vor înscrie în categoria negustorilor de ghildă din orașul Bălți”³⁴.

La 14 aprilie 1834 Departamentul Comerțului Exterior al Ministerului de Finanțe a discutat nota șefului Districtului vamal Sculeni cu privire la ex-

³² ASRO, F. 3, inv. 1, d. 78, f. 51.

³³ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 186-187.

³⁴ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 118, f. 25 verso - 26.

pirarea la 1 ianuarie a scutirii acordate pe un termen de trei ani de la plata taxei vamale de import pentru vitele aduse la pășunat și iernat în Basarabia și a reducerii de 50% la exportul vacilor, conform prevederilor Regulamentului din 30 septembrie 1830. Potrivit propunerilor demnitarului vamal importul vitelor în Basarabia, cu scopul aducerii la pășunat și iernat, dar și exportul vacilor, urmau a fi supuse taxelor depline prevăzute în Tariful vamal. În cadrul discuțiilor s-a menționat că această prevedere a fost introdusă încă de domnitorii moldoveni, iar anularea ei „putea genera protestul părții austriece, deoarece vitele erau mânate cu preponderență din Bucovina”. Pe de altă parte, se preciza că nobilimea considera că această prevedere provoacă pagube ramurii autohtone de creștere a vitelor. De asemenea, potrivit opiniilor exprimate, această permisiune intra în disonanță cu necesitatea supravegherii atente a regulilor vamale la hotarele Basarabiei. În plus, în virtutea faptului că în perioada 1831-1834 au fost importate în Basarabia în baza acestei prevederi „doar 173 mii de capete de vite”, Departamentul comerțului Exterior concluziona că nu se impunea necesitatea prelungirii privilegiului în cauză. Cu privire la scutirea de 50% a taxei vamale la exportul de vaci, Departamentul opina, totuși, că clauza trebuia menținută, deoarece Regulamentul din 30 septembrie 1830 prevedea termenul de trei ani doar pentru vitele aduse la pășunat. Propunerile respective au fost înaintate spre examinare Ministrului de Finanțe³⁵. Totuși, Tariful Normal pentru vămile europene din 28 noiembrie 1841 a menținut în vigoare în privința Basarabiei, de pe vitele aduse la pășunat și iernat, regulile din paragrafele 28-31 din Regulamentul din 30 septembrie 1830. Vom menționa, de asemenea, că Tariful stabilea la importul bovinelor masculine (boi, bivoli, tauri) taxa de 0,7 ruble argint, iar la export de 0,50 ruble, a femelelor – de respectiv 0,3 și 0,5 ruble, de pe vite cornute mici, precum și viței – de respectiv 0,08 și 0,05 ruble argint, la porcine – de respectiv 0,25 și 0,15 ruble argint, la purceluși – de respectiv 0,07 și 0,05 ruble argint pe cap de animal (ПСЗРИ 1842, 268).

A doua jumătate a anilor 30 aduce o creștere impresionantă a exportului de vite din Basarabia. Dacă în 1835 prin vama din Noua Suliță au fost exportate în Austria 31072 bovine, în valo-

re de 2362600 ruble³⁶, atunci în 1838 – 34277, în valoare de 1544644 ruble, în 1839 – 39460, în valoare de 2740894 ruble asigurate (Della Bessarabia 1841, 818), iar în 1840 – 43161, în valoare de 836022 ruble argint, precum și 2682 oi și 35 miei, în valoare de 5091 ruble argint, 557 capre și 196 porci în valoare de 501 ruble argint³⁷. În total, prin toate oficiile vamale fusese exportate din Basarabia în anul 1840 peste 50 mii de capete de vite cornute, venitul net al afacerilor în cauză constituind circa 1 milion de ruble argint (Мунтян 1971, 146).

Este și perioada în care antreprenorii străini de vite primesc o serie de privilegii suplimentare de la guvernul rus. Prin decizia Comitetului de Miniștri, aprobată de Nicolai I la 25 octombrie 1838, supușii străini, alături de cei ruși, au primit dreptul realizării libere a comerțului cu vite, atât interior, cât și exterior, prin toate oficiile vamale, cu plata taxelor vamale cuvenite (ПСЗРИ 1839, 246). Mai mult, negustorii de vite, inclusiv cei străini, au obținut începând cu 1 iulie 1843, pentru o perioadă de trei ani, dreptul de restituire a taxei de export, pentru vitele care le-au exportat din Basarabia prin Noua Suliță, dar nu au reușit să le comercializeze peste hotare (ПСЗРИ 1844, 343). Ulterior, perioada a fost prelungită pentru încă trei ani, începând cu 1 iulie 1846 (ПСЗРИ 1847, 182).

Noile privilegii acordate supușilor străini la practicarea comerțului cu vite în cuprinsul Imperiului Rus, au determinat extinderea afacerilor acestora în Basarabia. De la vechea practică a aducerii vitelor la pășunat și iernat, pentru îngreșat, și cea de completare a hergheliilor proprii cu vite achiziționate de la iarmaroacele autohtone, pentru mânărea în Austria, se trece treptat la acea de creștere a vitelor de la naștere până la maturitate. Practica aducerii vitelor din Austria se menține, dar ea este practică mai mult pentru îmbunătățirea rasei autohtone.

Desigur că acest fenomen nu avea cum să nu provoace nemulțumiri în rândul moșierilor autohtoni, vitele cărora erau de o calitate inferioară și nu făceau față concurenței cu vitele de rasă crescute de supușii austrieci. Potrivit unei note a locotenentului în rezervă Osip Rjepetki, fost ofițer de poliție, adresată la 30 noiembrie 1842 Ministru-

³⁵ AISR, F. 560, inv. 4, d. 743, f. 2-5.

³⁶ ASRO, F. 3, inv. 1, d. 78, f. 72.

³⁷ ASRO, F. 3, inv. 1, d. 78, f. 90 verso.

lui de Finanțe E.F. Kankrin, o parte din moșierii din județul Iași intenționau să adreseze guvernatorului militar al Basarabiei o plângere colectivă pe seama supușilor străini ce activau, în opinia lor, ilegal în Basarabia. Considerând de datorita sa, acesta anexa copia acestei plângeri³⁸. Potrivit textului în cauză, moșierii incriminau supușilor străini că „se îndeletnicesc în Basarabia cu practici ce nu le sunt permise, iar capitalurile obținute le exportau peste hotare, fără a achita taxe și prestații. Unii, chiar, fără a deține anumite titluri, cumpărau în cuprinsul provinciei, din capitalurile obținute în acest mod, proprietăți funciare și chiar pretindeau a se înscrie în tagma nobilimii. Autoritățile locale, în pofida eforturilor depuse, nu au reușit decât în mică parte să-i oblige să se înscrie în ghildele negustorești. Dar chiar și acei care au făcut-o, s-au înscris nu în conformitate cu cifra de afaceri în ghildele unu și doi, ci, pentru a plăti taxe mai mici – în ghilda a treia. Mai toți dintre aceștia aveau înțeles proprietăți funciare mănăstirești și moșierești, fie direct, fie prin reprezentanți, construiau fabrici vinicole, folosind munca argată, inițiau diverse litigii doar pentru a încărca instanțele de judecată, umbreau onoarea nobililor și a funcționarilor, care erau unicii care aveau dreptul de a practica industria agricolă, deoarece o practică nu în numele său, ci al proprietarilor de la care arendează pământul”. Drept argument erau aduse zece cazuri concrete, inclusiv câteva din rândul crescătorilor de vite³⁹.

La 30 decembrie 1842 Ministrul de Finanțe îi adresa guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei solicitarea de a investiga cauza și a-i raporta în privința măsurilor adoptate de către acesta, cât și de către guvernatorul militar al Basarabiei, general-locotenentul P.I. Fiodorov⁴⁰. La 27 ianuarie 1843, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei expedia guvernatorului militar al Basarabiei demersul ministrului de finanțe, cu solicitarea de a fi informat pe acest caz și măsurile luate, completând că în privința deținerii în proprietate și în posesiune a moșiilor în cuprinsul Novorosiei a prezentat el personal un raport Senatului guvernant de la Sankt Petersburg⁴¹.

Prin ucazul din 7 aprilie 1843 a Cârmuirii provinciale a Basarabiei, investigația cazului a fost remi-

să inspectorului judiciar pentru problemele privind domeniile statului Zaikovski⁴². Însă odată cu preluarea conform legislației de către Zaikovski, de la procurorul provincial Ivașcenko, pe timpul aflării în concediu a funcției acestuia⁴³, investigarea cazului s-a oprit⁴⁴. Ca urmare la 9 octombrie 1843 guvernatorul militar îi solicita lui Zaikovski să grăbească finisarea investigațiilor, din motiv că soluționarea dosarului era în interesul statului⁴⁵.

Inspectorul judiciar Zaikovski a înaintat supușilor străini, menționați în plângere, citații individuale. Ca urmare un grup de nouă negustori armeni, supuși austrieci, îi scriau inspectorului la 20 noiembrie 1843, că practică comerțul cu vite din generație în generație timp de 150 de ani, strămoșii lor fiind invitați de domnia Moldovei din Galiția, pentru a achiziționa bovine pentru fabricile din Tirol și din Elveția. Moștenind afacerile în Basarabia, aceștia pretindeau că investeau mulți bani în cumpărarea de la moșierii din provincie a vitelor cornute mari, pe care le duceau la pășunat pe câmpiile arendate pentru a prinde masă timp de două-trei luni, iar apoi împreună cu cele cumpărate la iarmaroace, le exportau în Austria cu plata taxelor cuvenite. Aceștia se declarau încrezuți că de la afacerile lor aveau de câștigat nu doar moșierii, ci și țărani și statul. În privința înscrierii în ghildele negustorești, aceștia afirmă că au fost informați de către consul general austriac din Odesa, prin intermediul reprezentantului consular al Austriei din Bălți, precum că legea permite supușilor străini în cuprinsul Novorosiei și Basarabiei de a practica diverse afaceri comerciale cu înscrierea în calitate de oaspeți în ghildele negustorești, iar în ceea ce privește comerțul cu vite fără careva obligații în acest sens, adică liber, în conformitate cu prevederile ucazului din 7 decembrie 1838⁴⁶. Aceștia pretindeau că arendează doar moșiile nelocuite, exclusiv pentru pășunatul vitelor, cu care fac afaceri. Se afirma, de asemenea, că afacerile pe care le realizează necesită o mobilitate permanentă, deoarece iarmaroacele

⁴² ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 26

⁴³ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 15-15 verso. La 15 decembrie 1843 Zaikovski era înștiințat de procurorul provincial că a fost transferat la o funcție din cadrul Ministerului de Justiție, în locul său fiind transferat procurorul guberniei Volinia asessorul de colegiu Rudnițki, solicitându-i disponibilitatea de a exercita interimatul până la sosirea acestuia din urmă. ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 23-23 verso.

⁴⁴ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 17-18.

⁴⁵ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 19-19 verso.

⁴⁶ Probabil este vorba de data publicării ucazului din 25 octombrie 1838.

³⁸ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 5-5 verso.

³⁹ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 6-7 verso.

⁴⁰ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 9-9 verso.

⁴¹ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 10-11.

din Bălți erau strâns legate cu cele din localitatea Sadagura, fără de care nu puteau exista. De aceea guvernul austriac le elibera pașapoarte anuale cu multiple ieșiri peste hotare, fără de care, astfel de afaceri, care implicau numeroase tranzacții cu bani și vecsele, nici nu ar fi putut exista. În plus, aceștia afirmă că nobilimea din Galiția a solicitat guvernului austriac să interzică comerțul cu vite din Basarabia, deoarece ducea la scoaterea a milioane de taleri din această regiune austriacă, și a-i obliga pe negustori să cumpere vite din Galiția, însă ei au susținut în fața guvernului dreptul de a importa vite din Basarabia, de aceea se bazau pe susținerea guvernului rus în această chestiune. Memoriul era semnat de Anton von Golubaș, Muhat Bohosewiz, Stefan Todorovici, Augustin ... (îndescifrabil), Criștof Ciuceav (Suceav), Antoni Perozka, Zacharia și Iacov Osadța, Wincent Theodorovici⁴⁷.

Mai toți semnatarii dețineau în Basarabia pământuri pentru creșterea vitelor. Supusul austriac Iacov Osadța, unul dintre semnatarii petiției în cauză, deținea în posesiune moșia Sturzeni, iar fratele său Zaharia – moșia Hâjdieni, ambii practicând aducerea vitelor la pășunat și creșterea vitelor autohtone⁴⁸. Supușii austrieci Muhat și Theodor Bohosewiz, la fel, dețineau în posesiune câmpii nelocuie pentru pașterea vitelor⁴⁹.

La 30 decembrie 1843 procurorul provincial prezenta guvernatorului militar al Basarabiei un raport în privința rezultatelor investigațiilor inițiate drept răspuns la acuzațiile din nota locotenentului în rezervă Osip Rjepețki adresată Ministrului de Finanțe la 30 noiembrie 1842⁵⁰. Cercetările au relevat și alte nume care practicau, sau au practicat aducerea la pășunat a vitelor în Basarabia.

- 1) **În județul Iași** se aflau 16 antreprenori supuși străini, inclusiv 3 supuși austrieci - Vartan Gorbaev, Criștof Maramuraș, Grigori Kossinki și un supus al Moldovei, Ianani Iliesco, practicau pășunatul vitelor, deținând în arendă loturi mici de pământ;
- 2) **În județul Hotin** se aflau 24 antreprenori supuși străini, inclusiv doi supuși austrieci – Vichentie și Stepan Todorovici, practicau pă-

șunatul vitelor, deținând în arendă loturi mici de pământ;

- 3) **În județul Soroca** se aflau 20 antreprenori supuși străini, inclusiv trei supuși austrieci Antonie Piroiak, Mihailo Katerovici, Grigorie Criștofovici practicau pășunatul vitelor, deținând în arendă loturi mici de pământ;
- 4) **În județul Orhei** se aflau opt antreprenori supuși străini, inclusiv doi supuși moldoveni, Grigorie Mircio și Panait Brad, practicau pășunatul vitelor, deținând în arendă loturi mici de pământ;
- 5) **În județul Bender**, potrivit informațiilor Judecătoriei de județ, nu se aflau antreprenori supuși străini. Judecătoriile județelor Chișinău, Akkerman și Cahul nu au prezentat datele solicitate⁵¹.

Pe lângă aceștia, găsim în rândul formularelor completate și pe cel al lui Anton Bogdanovici, care fiind în anii '20-'30 supus austriac a deținut în arendă pentru pășunatul vitelor aduse din Imperiul Habsburgic și moșiile autohtone Hiliuți, Pășcăuți, Duruitoarea, Avrămeni. În anul 1842 a intrat în supușenie rusă, înscriindu-se în rândul negustorilor de gilda a treia din Bălți și a continuat să practice activ creșterea și comerțul cu vite din Basarabia, deținând în posesiune moșiile Pășcăuți și Danul⁵².

Transformările suferite de practica aducerii la „pășunat și iernat”, sau „îngrășat”, în pofida păstrării terminologiei în actele oficiale, făceau ca noțiunile în cauză să nu mai corespundă în mare sensului său original. O ultimă lovitură în acest sens a fost dată de anularea taxelor la exportul cailor, potrivit deciziei Comitetului de Miniștri din 25 ianuarie 1844 (ПСЗРІ 1845, 58). Prin aceeași decizie a fost admis până la 1 ianuarie 1848 importul fără taxe a cailor în Imperiul Rus, prevedere care avea să fie prelungită, ulterior, la 11 noiembrie 1847, pentru încă cinci ani, până la 1 ianuarie 1853 (ПСЗРІ 1848, 849).

Odată cu includerea Basarabiei în sistemul sanitar-vamal rus prin Regulamentul din 30 septembrie 1830 și fixarea la mânărea înapoi a animalelor aduse în provincie la pășunat a taxelor prevăzute de Tariful Normal pentru exportul acestora, evidențele oficiilor vamale nu mai reflectă fenomenul, decât indirect, prin faptul că

⁴⁷ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 21-22 verso. Semnăturile, acolo unde au putut fi descifrate, sunt scrise cu caractere latine și au fost puse la baza ortografierii numelor în text.

⁴⁸ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 122, 126.

⁴⁹ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 132-140.

⁵⁰ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 25.

⁵¹ ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 26-29 verso.

⁵² ANRM, F. 924, inv. 1, d. 7, f. 109-113.

indicau în evidențele de import trecerea vitelor fără plata taxelor vamale. Spre exemplu, evidențele vămii din Noua Suliță pentru anul 1844 arată importul fără plata taxei vamale a 5341 de bovine de muncă, 108 vaci, 68 viței, 306 oi⁵³. Deoarece taxele de export erau unice atât pentru vitele întoarse de la iernat și pășunat, cât și cele autohtone, evidența separată a acestora nu-și avea rostul și era prezentată într-un singur registru. Astfel, în anul 1840 evidențele vămii din Noua Suliță arată exportul a 2046 de cai jugani și 343 de iepe, cu perceperea taxei vamale în cuantum de 4778 ruble argint, precum și a 6 armăsari cu perceperea unei taxe de 24 ruble argint, 38924 boi de muncă și 107 boi de reproducere, cu perceperea a 19618 ruble argint, 3138 vaci, cu perceperea 784 ruble argint, 2682 oi și 35 de miei, cu perceperea a 163 ruble argint, 14 bivoli, cu perceperea a 7 ruble argint⁵⁴. În anul 1843 volumul exportului de vite din Basarabia a constituit 3,7 milioane ruble argint, doar în Austria prin vama din Noua Suliță fiind exportate 61,5 mii vite cornute mari și 18 mii cai (Мунтян 1971, 46), în rândul cărora cu siguranță se numărau și animale întoarse de la pășunat și iernat.

Chiar dacă, la 23 martie 1848, prin ucaz imperial, a fost interzis exportul în Austria și Prusia a cailor și vitelor (ПСЗРІ 1849а, 205), interdicția nu a durat mult. La 26 noiembrie, ca urmare a unei permisiuni din partea șefului suprem al armatei, ministrul Finanțelor a anulat-o (ПСЗРІ 1849b, 54). De altfel, la acest capitol, interdicțiile pe termen lung din motive militare sau considerente ale politicii comerciale nu mai sunt percepute în rândul elitei conducătoare, drept juste. Problema comerțului cu vite în anii '40-'50 rămân doar cele de ordin sanitar. Conform afirmațiilor lui A. Zaściuk, epizootiile din 1844-1846, 1848 și 1852, au afectat mult comerțul cu vite, nu atât prin decesul a peste jumătate din șeptel, ci mai ales prin carantina de trei săptămâni, instituită de austrieci, care s-a resimțit din plin la iarmaroacele din Bălți. Exportul s-a redirecționat spre Varșovia, în Regatul Poloniei aflat sub stăpânire rusă (Засиук 1862, 295).

Tariful vamal normal din 1850 a menținut în vigoare prevederile Regulamentului din 30 septembrie 1830 privind aducerea la iernat și pășunat a vitelor în Basarabia. De asemenea Tariful din

1850 a eliminat taxa vamală pentru exportul vacilor din Basarabia. În rest schimbări majore nu au survenit, pentru exportul bovinelor fiind prevăzută în continuare o taxă de 0,5 ruble argint, iar la import taxa s-au diminuat puțin – 0,3 ruble pentru cornutele mari masculine și 0,12 ruble pentru femele, 0,05 ruble pentru cornutele mici (ПСЗРІ 1851, 171, 197).

Izbucnirea în 1853 a unui nou război ruso-turc și readucerea în 1857 la corpul Moldovei a unei părți din sudul teritoriului dintre Nistru și Prut, rupt la 1812, vor face posibilă revenirea păstorilor ardeleni transhumanți în Bugeac (Meteș 1925, 149). În restul teritoriul Basarabiei, rămas sub dominația Imperiului Rus, fenomenul transhumanței va conțeni formal să existe, după ce nu va mai fi reflectat în tarifele vamale adoptate după finisarea Războiului Crimeii.

În concluzie, putem afirma că la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, în contextul pătrunderii relațiilor capitaliste și al pierderilor teritoriale legate de raptul Bucovinei și anexarea Basarabiei, fenomenul transhumanței capătă o alură nouă. În timp ce transhumanța tradițională practic a dispărut din Basarabia după ce pământurile din sudul provinciei au fost distribuite pentru colonizare, sub masca vechilor formule definitorii – „iernat și pășunat”, se va dezvolta un fenomen cu multe similitudini, dar și diferențe, legate de valențele comerciale pe care le avea la origine. Fiind practicat în special de către antreprenori armeni și evrei, aflați la fel ca și păstorii ardeleni în supușenie habsburgică, acesta va evalua de-a lungul perioade abordate, într-un fenomen foarte complex, mult peste semnificația sa de la 1812. Acesta va avea, de fapt, trăsăturile specifice ale unei afaceri de tip marfă-bani, păstorii fiind substituiți de antreprenori, care vor arenda în Basarabia terenuri agricole, vor angaja muncitori și vor crește atât animale aduse din străinătate, cât și achiziționate local, pentru exportul ulterior înafara granițelor provinciei.

⁵³ ASRO, F. 3, inv. 1, d. 78, f. 105.

⁵⁴ ASRO, F. 3, inv. 1, d. 78, f. 90-90 verso.

Bibliografie

- Canureci 2010:** I. Canureci, Un fenomen aproape dispărut – transhumanța. Buridava. Revista Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoteanu” VIII, 2010, 405-408.
- Della Bessarabia 1841:** Della Bessarabia e sue relazioni commerciali coll' Austria. Foglio commerciale e d'industria (Milano), N. 108, A. II, Venerdì, 24 Dicembre 1841, 817-818.
- Documente 1902:** Documente privitoare la familia Callimachi, vol. I (București 1902).
- Iorga 1925:** N. Iorga, Istoria comerțului românesc, Epoca mai nouă (București 1925).
- Metes 1925:** Șt. Metes, Păstori ardeleni în Principatele Române (Arad 1925).
- Orcony 1831:** A. Orcony, Ueber die Entstehung, Verbreitung, Tilgung und Vermeidung der Rinderpest. Mittheilungen der k. k. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn. Nro. 11, März 1831.
- Mihail 1993:** P. Mihail, Acte tipărite în limba română în Basarabia, vol. I, 1812-1830 (București 1993).
- Pădureanu 2015:** E.S. Pădureanu, Transhumanța – o modalitate de viață, un mod de a scrie istoria. <https://pagini-de-istorie.blogspot.md/2015/01/transhumanta-o-modalitate-de-viata-un.html>
- Poștarencu 2006:** D. Poștarencu, Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (Chișinău 2006).
- Tomuleț 2002:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova (Chișinău 2002).
- Tomuleț 2012:** V. Tomuleț, Circulația monetară în Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul rus. In: Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii (Chișinău 2012), 538-539.
- Tomuleț 2014:** V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (instituții, regulamente, termeni). Ediția a II-a (Chișinău 2014).
- Tomuleț 2015:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale. Ediția a II-a (Chișinău 2015).
- Veress 1927:** A. Veress, Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Românească. In: Analele Academiei Române (București), Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tomul VII, 1927, 127-230.
- Анцупов 1966:** И.А. Анцупов, Система земледелия в южных уездах Бессарабии в первой половине XIX в. Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1964 (Кишинев 1966), 464-471.
- Анцупов 1978:** И.А. Анцупов, Аграрные отношения на Юге Бессарабии (1812-1870) (Кишинев 1978).
- Арапу 2011:** В. Арапу, О роли армянских купцов в развитии торговых отношений между Молдавским княжеством и Речью Посполитой во второй половине XVIII века. Studia Universitatis Moldaviae 4 (44), 2011, 37-45.
- Защук 1862:** А. Защук, Материалы для географии и статистики России. Бессарабская область (Санкт-Петербург 1862).
- Мунтян 1971:** М.П. Мунтян, Экономическое развитие дореформенной Бессарабии. В сб.: Ученые записки Кишиневского университета, т. 117 (ист.) (Кишинев 1971), 3-385.
- Неболсин 1835:** Г. Неболсин, Статистические записки о внешней торговле России, часть II (Санкт-Петербург 1835).
- ПСЗРИ 1830а:** Полное собрание законов Российской империи, собр. I, т. XXXIII, 1815-1816, (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830б:** Полное собрание законов Российской империи, собр. I, т. XLV, Книга Тарифов (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830с:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. I, 1826 (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830д:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. II, 1827 (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1831:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. V, 1830, отд. 2 (Санкт-Петербург 1831).
- ПСЗРИ 1832:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. VI, 1831, отд. 1 (Санкт-Петербург 1832).
- ПСЗРИ 1839:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XIII, 1838, отд. 2 (Санкт-Петербург 1839).
- ПСЗРИ 1842:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XVI, 1841, отд. 2, Штаты и Табели (Санкт-Петербург 1842).
- ПСЗРИ 1844:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XVIII, 1843, отд. I (Санкт-Петербург 1844).

- ПСЗРИ 1845:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XIX, 1844, отд. I (Санкт-Петербург 1845).
- ПСЗРИ 1847:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XXI, 1846, отд. 2 (Санкт-Петербург 1847).
- ПСЗРИ 1848:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XXII, 1847, отд. 1 (Санкт-Петербург 1848).
- ПСЗРИ 1849а:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XXIII, отд. 1, 1848, (Санкт-Петербург 1849).
- ПСЗРИ 1849б:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XXIII, отд. 2, 1848 (Санкт-Петербург 1849).
- ПСЗРИ 1851:** Полное собрание законов Российской империи, собр. II, т. XXV, 1850, отд. 2, Штаты и Табели (Санкт-Петербург 1851).
- Сабуров 1830:** Я. Сабуров, Земледелие, промышленность и торговля Бессарабии в 1826 г., (оттиск из «Московского Вестника» 1830 г., № 8, с. 320-347) (Москва 1830).
- Скальковский 1855:** А.А. Скальковский, Ярманки или сухопутные рынки Новороссийского края. Оттиск из Журнал Министерства Внутренних Дел, апрель. 1855, ч. 11, кн. 4.
- Статистическое 1899:** Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой, или Буджака, с приложением генерального плана его края, составленное при гражданской съемке Бессарабии, производившей по высочайшему повелению размежевание земель оной на участки с 1822 по 1828-й год (Аккерман 1899).
- Фуртуна 1989:** А.Т. Фуртуна, Овцеводство у молдаван в XIX - начале XX в. : (Ист.-этногр. аспект) (Кишинев 1989).

Entrepreneurial transhumance in Bessarabia (1812-1853)

Keywords: transhumance, Bessarabia, Russian Empire, custom duties, trade fairs, taxes on cattle.

Abstract: At the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, in the context of penetration of capitalist relations and the territorial losses associated with the annexation of Bessarabia and Bukovina, the Carpathian transhumance phenomenon develops new peculiarities. Namely, the analysis of documentary sources indicates the existence in this period of two types of transhumance. The first type, which we can call conventionally “traditional”, had a seasonal character determined by the annual climate change. The second type, which we can call conventionally “entrepreneurial”, targeted the bringing of cattle for fattening and subsequent shepherding directly to markets, for sale. While the *traditional transhumance* practically ceased in Bessarabia after the lands in the southern regions were distributed for colonization, the *entrepreneurial transhumance* developed throughout the whole period, being carried especially by Armenians and Jews of Habsburg subjection.

In this second type of transhumance, the shepherds were substituted by entrepreneurs, who bought lambs, calves and foals from different owners and then drove them “to pasture and wintering” in Bessarabia, where they rented uninhabited lands and hired workers. Then the mature herds were shepherded outside Bessarabia for sale at various fairs of Galicia and Bukovina, and even Moravia.

The Russian customs agencies on the Prut recorded the seasonal migration of livestock in figures and names, routes and duration. The tsarist authorities did not completely prohibit this phenomenon, despite the complaints of local entrepreneurs. On the contrary, aiming to increase the accumulations resulting from customs duties and various taxes on livestock, they stimulated it, allowing free entry into the territory of Bessarabia for foreign subjects dealing with cattle trade.

List of Tables:

- Table 1. The number of sheep, cattle and horses from the Ottoman and Austrian empires being on wintering and grazing in Bessarabia in 1815.
- Table 2. The number of cattle shepherded by *mocans* from Bessarabia to the Principality of Moldavia through the custom office at Sculeni in 1818.
- Table 3. The number of cattle shepherded to the Principality of Moldavia through the custom office at Sculeni in May 1822 after wintering in Bessarabia.
- Table 4. The number of cattle shepherded through the customs of Bessarabia after being on wintering and grazing in the province (1823-1824).
- Table 5. The number of livestock shepherded to Bessarabia for wintering and grazing and backwards through the custom office at Noua Suliță (Novoselitsa) (1824-1828).

Предпринимательский сезонный перегон неместного скота на выпас в Бессарабию (1812-1853 гг.)

Ключевые слова: перегон скота, Бессарабия, Российская империя, таможенные пошлины, ярмарки, налоги на скот

Резюме: В конце XVIII - начале XIX веков в контексте возникновения капиталистических отношений и территориальных потерь, связанных с аннексией Буковины и Бессарабии, карпатский сезонный перегон скота приобретает новые особенности. Анализ документальных источников указывает на существование в данный период двух типов сезонного перегона скота. Первый тип мы можем назвать условно «традиционным», так как его сезонный характер определялся ежегодным изменением климата. Второй тип, связанный с весенним пригоном скота для откорма и его осенним выпуском непосредственно на зарубежные рынки сбыта, на продажу, мы назовем условно «предпринимательским». В то время как традиционный сезонный перегон скота практически прекратился в Бессарабии после того, как земли на юге были распределены для колонизации, предпринимательский тип, практиковавшийся в основном армянами и евреями, австрийскими подданными, наблюдался на протяжении всего периода.

При втором типе сезонного перегона скота пастухи заменялись предпринимателями, которые покупали у разных владельцев ягнят, телят и жеребят, а затем пригоняли их «на выпас и зимовку» в Бессарабию, где арендовали незаселенные земли и нанимали работников-пастухов. Зрелые и упитанные стада впоследствии перегонялись за пределы Бессарабии для продажи на различных ярмарках Галиции, Буковины и даже Моравии.

Таможенные учреждения на Пруте регистрировали сезонный перегон скота в цифрах и именах, маршрутах и продолжительности. Царские власти не запретили полностью это явление, несмотря на жалобы местных предпринимателей. Напротив, с целью увеличения накоплений от взыскания таможенных пошлин и различных налогов на скот они стимулировали его, позволяя свободный въезд на территорию Бессарабии иностранным подданным, занимающимся предпринимательством, связанным с торговлей скотом.

Список таблиц:

Таблица 1. Количество овец, крупного рогатого скота и лошадей из Османской и Австрийской империй, находившихся на зимовке и выпасе в Бессарабии в 1815 году.

Таблица 2. Количество скота, прогнанного моканами из Бессарабии в Молдавское княжество через Скулянскую таможенную в 1818 году.

Таблица 3. Количество скота, прогнанного в Молдавское княжество через Скулянскую таможенную в мае 1822 года после зимовки в Бессарабии.

Таблица 4. Количество скота, прогнанного через таможи Бессарабии после нахождения на зимовке и выпасе в области (1823-1824 гг.).

Таблица 5. Количество скота, пригнанного на зимовку и выпас в Бессарабию и прогнанного обратно через Новоселицкую таможенную (1824-1828 гг.).

01.02.2017

Dr. Andrei Emilciuc, Institutul de Istorie al AȘM, str. 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova

